

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ ЧЕЧЕНСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ
ОТДЕЛ ОБРАЗОВАНИЯ КУРЧАЛОЕВСКОГО РАЙОНА
ЧЕЧЕНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
МБОУ «Ахмат-Юртовская СШ №1 им. А-Х. Кадырова»

Выписка из ООП НОО

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета «Чеченский язык»
для обучающихся 1-4 классов

с. Ахмат-Юрт

**НОХЧИЙН РЕСПУБЛИКИН ДЕШАРАН А,
ИЛМАНАН А МИНИСТЕРСТВО
ПАЧХЪАЛКХАН КАЗЕННИ УЧРЕЖДЕНИ
«НОХЧИЙН МЕТТАН ИНСТИТУТ»**

**НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ
(дешаран хьукматийн 1-4 классашна лерина)**

**ЙУКЪАРЧУ ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ДЕШАРАН
ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММА**

Чулацам

Кхеторан кехат.....	3
«Ненан мотт (нохчийн)» дешаран предметан йукъара характеристика....	4
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашонаш.....	6
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацаман линиш.....	7
Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг....	8
«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан чулацам.....	9
1 класс.....	9
2 класс.....	14
3 класс.....	18
4 класс.....	21
Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамІаш ...	24
Личностни жамІаш.....	24
Метапредметан жамІаш.....	26
Предметан жамІаш.....	29
1 класс.....	29
2 класс.....	31
3 класс.....	32
4 класс.....	34
Тематикин планировани.....	37
1 класс	37
2 класс.....	49
3 класс.....	58
4 класс.....	65
ЙУХХЕДИЛЛАР	70

КХЕТОРАН КЕХАТ

Лелаш долчу нормативан-бакъонан документашца догIуш, нохчийн мотт (оьрсийн мотт а санна) Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттан статус йолуш бу (2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.). Иза нохчийн халкъан оьздангаллин коьрта хьал а ду, дешаран хьукматашкахь дешаран предмет санна хьобхуш а бу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа (кхидIа Программа) кхолларан бух бу хIара нормативийн-бакъонийн документаш:

- Россин Федерацин конституци (26 статья);
- 2012 шеран 29-чу декабран №273-ФЗ йолу «Россин Федерацин дешаран хьокъехь» Федеральни закон (5, 8, 12, 14 ст.) (02.07.2021 ш. ред.);
- 1991 ш. 25 октябран № 1807-1 йолу «Россин Федерацин халкъийн меттанех» Федеральни закон (2, 6, 9, 10 ст.) (11.06.2021 ш. ред.);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт, Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021 ш. 31 майхь № 286 йолу омранца чIагIдина долу;
- Кхетош-кхиоран герггара программа (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол);
- Россин Федерацин къаьмнийн ненан мотт хьехаран концепци (Россин Федерацин серлонан Министерсвон коллегехь чIагIйина 2019.10.01);
- Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггара программа (кьобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18.03.2022 ш. № 1/22 йолу протокол);
- 2003 шеран 23 мартан Нохчийн Республикин конституци (09.01.2022 ш. хийцамашца);
- 2007 шеран 25 апрелан № 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.);
- 2014 шеран 30 октябран № 37-РЗ йолу «Нохчийн Республикин дешаран хьокъехь» Нохчийн Республикин закон (06.03.2020 N 13-РЗ ред.);
- 2020 ш. 17 августан № 180 йолчу «Нохчийн Республикин дешар кхиор» Нохчийн Республикин пачхьалкхан программина хийцамаш йукъабалоран хьокъехь» Нохчийн Республикин Правительствон Постановлени (2022.03.17 бинчу хийцамашца);
- Нохчийн Республикин тIекхуьу чкьор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а

йукъара концепци (тӀечӀагӀийина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 14.02.2013 ш.);

- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьртачу бакъонийн гулар тӀечӀагӀийарх №83 йолу Указ (тӀечӀагӀидина Нохчийн Республикин Куьйгалхочо 2020 шеран апрелан 29-чу дийнахь)
- Нохчийн Республликехь нохчийн мотт а, литература а хьехаран концепци (чӀагӀийина 2022.05. 12 № 3 йолчу Илманан Советан кхеташонехь);
- Нохчийн меттан нийсайаздаран коьрта бакъонаш /Джамалханов З.Д., Мациев А.Г., Овхадов М.Р., Халидов А.И., и.д. кх. – Собыла-гӀала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2022. – 64 а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

«Нохчийн мотт» дешаран предметан герггара белхан Программа йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран программаш кхочушйечу организацешна (хьукматашна) хӀоттийна йу. Школан дешаран хӀинцалерчу тенденцешна а, Iаморан жигарчу методикашна а тӀехьажийна йолу «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан программа хӀотторехь хьехархошна методикин гӀо лацаран Iалашонца кечийна йу хӀара Программа.

Белхан Программо хьехархочун аьтто бийр бу:

- 1)нохчийн мотт хьехаран процессехь йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартехь кепе далийна Iаморан личностни, метапредметан, предметан жамIашка кхачаран хӀинцалера некъаш кхочушдан;
- 2) Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца (Россин Федерацин серлонан Министерсвос 2021.05.31 № 286 йолу омранца чӀагӀидина долу); Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран коьртачу дешаран герггарчу программца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (18 мартан 2022 ш. № 1/22 йолу протокол); Кхетош-кхиоран герггарчу программца (къобалийна йукъарчу дешаран федеральни дешаран-методикин цхьаьнакхетараллин сацамца (02. 06. 2020 ш. № 2/20 йолу протокол); Нохчийн Республикин тӀекхуьу чкъор син-оьздангаллин кхетош-кхиоран а, кхиаран а йукъара Концепцица (тӀечӀагӀийина Нохчийн Республикин куьйгалхочо 14.02.2013 ш.) цхьаьнадогӀу Iаморан кхочушдан лору жамIаш а, «Нохчийн мотт» дешаран предметан чулацам а Iаморан шерашца къасто а, хӀоттамца дӀанисбан а;
- 3)билггал йолчу классан башхаллаш тидаме а оьцуш, билгалдина дакъа/тема Iаморна дешаран хенан магийнчу герггарчу дӀасайекъарх, ткъа иштта дакъойн/темийн Iаморан коьчал карайерзорхьама йалийнчу дешаран гӀуллакхдаран коьртачу кепех пайда а оьцуш, календарно-тематикин планировани кечйан.

Программин чулацам тӔхъажийна бу йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана лехамийн декъахь далийнчу йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран коьрта дешаран программа кхиамца карайерзоран жамӀашка кхачарна.

Программа тӔхъажийна йу «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъайогӀучу нохчийн меттан курсана кхачо йарна а, гӀо лацарна а. «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан герггарчу белхан Программин чулацам йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнабогӀуш бу.

Программа кхочушйаран бухехь йерг системно-гӀуллакхаллин кеп йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан йукъара характеристика

Нохчийн матто, шен тӔкеренан а, оила йовзийтаран а йукъара функцеш кхочушйарца, таро ло адамашна вовошашца йукъаметтигаш лелон, иштта дакъалоцу личностан кхетам а, дуьнене хьежам а кхоллабаларехь. Нохчийн мотт мехала гӀирс бу нохчийн къоман культурин ламасташ а, истори а ларйаран а, йовзийтаран а. Ненан (нохчийн) мотт хаар а, цуьнан тайп-тайпана кепаш карайерзор а, тайп-тайпанчу дакъошкахь а, хьелашкахь а маттах нийса а, эвсара а падйаэца хааро а билгалдо личностан социалан дахарх дӀайолар кхиаме хилар.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет йуьхъанцарчу йукъарчу дешаран 1-4-чу классийн дешаран системин коьрта элемент йу, цо нохчийн меттан культурин декъехь говзалла а, корматалла а кхуллу. И дешаран йукъарчу системина йукъабалор кхочшудо гуманитарни циклан кхечу предметащца чулацаман уьйр йалорца, доккхачу декъана – «Ненан (нохчийн) маттахь литературни йешар» дешаран предметца.

Школехь нохчийн мотт Ӏамор тӔхъажийна ду дешархочун синьоьздангаллин а, коммуникативни а культура кхачаме йарна, цуьнан кхетаман а, кхоллараллин а корматалла а, ойлайара а, иэс а, суртхӀотторан похӀма а шардарна а, дешаран гӀуллакх ша кхочушдан а, шен хаарш лакхадаха Ӏаморна а.

Нохчийн мотт Ӏаморан чулацам иштта тӔхъажийна бу функционални грамотность адаман йеша хаар, текстах кхета хаар, тайп-тайпанчу кепийн тексташкарчу хаамех пайдаэца, церан мах хадон, ойлайан а, шайн Ӏалашонашка кхача а, шайн хаарш а, таронаш а шорйан а, социалан дахарехь дакъалаца а хаар санна кхиорна а. Къамелан а, тексти а гӀуллакхалла ситсемахӀотторан коьрта дакъа ду школахь нохчийн меттан курс карайерзорехь.

Дешаран предметан чулацам внеурочни гӀуллакхдарехула а кхочушбан тарло: экскурсеш, тематикин мероприятеш, кьийсамаш (конкурсах), и.д.кх.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо а, хьесапаш а

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан Іалашо – дешархойн коммуникативни хьуьнарш кхоллар (барта а, йозанан а, монологан а, диалоган а къамел кхиор), уьш къамелан гІуллакхдарна практикехь йукъабалор; дешархошкахь нохчийн маттах а, халкъан культурица цуьнан уйрах а билгтал долу хаарш кхоллар.

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран тІегІанехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Іаморан хьесапаш ду дешархошкахь кхоллар а, кхиор а:

- нохчийн меттан шатайпаналлех, къоман ламастех, шен халкъан культурех йуьхьанцара кхетам; этнически кхетам (самосознани) кхиор;
- нохчийн матте позитиван эмоцин-мехаллин йукъаметтиг, цуьнан цІеналла а, башхалла а ларйарехь декъах хиларан синхаам; нохчийн матте бовзаран дог дар, шен къамел кхачаме дало гІертар;
- тІекеренан Іалашонашца, хьелашца, хьесапашца богІу меттан гІирсаш харжарехула, нохчийн маттахь жамІаш дарехула а, шена хетачунна бух балорехула долу хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- хьехархочун/одноклассникийн барта аларш хазарехь тІеэца хьуьнар кхоллар а, кхиор а;
- нийса йеша а, нийса йазйан а, урокан темехула диалогехь а, коллективан беседехь дакъалаца, чолхе доцу барта монологан аларш а, йозанан тексташ а хІитто хаар кхоллар а, кхиор а;
- нохчийн меттан системех а, хІоттамах а болу йуьхьанцара кхетамаш (фонетикех, графикех, лексикех, морфемикех, морфологех, синтаксисах);
- функционални говзалла а, хийцалучу дуьненаца кхиаме зІе латто а, кхин дІа долчу кхиаме дешарна кийча хилар а кхоллар а, кхиор а.

«Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан белхан Программин чулацаман коьрта линеш

Дешаран предметан коьчал меттаІилманан дакъошца йогІуш хІоттийна йу. Нохчийн меттан систематически курс Программехь хІокху чулацаман линишца йалийна йу: «Маттах лаьцна хаамаш», «Фонетика, орфоэпи, графика, орфографи»; «Лексика», «Морфемика», «Морфологи», «Синтаксис», «Орфографи а, пунктуаци а», «Къамел кхиор».

Программехь къаьсташ йу кхо блок: «Къамелан гІуллакхдаран тайпанаш», «Систематически курс» (1-чу классехь хьалхарчу эха шарахь – «Йоза-дешар Іамор»), «Къамел кхиор».

«Къамелан гІуллакхдаран тайпанаш» цІе йолу хьалхара блок йобзна йу шайн вовшашца йолчу уьйраца цхьаьна къамелан гІуллакхдаран деа тайпанехула кхиарца, йуьхьанцарчу классийн дешархойн (тІекеренан Іалашонаш къасто хаа, къамелан тІекеренехь нийса дакъалаца) коммуникативни карадерзарш кхиорца; къамелан этикетан бакъонех пайдаэцаран практика алсамйаккхарца.

«Систематически курс» цІе йолчу шолгІачу блоко йукъалоцу меттан дакъойх пайдаэцарна тІехь тергам барна кхачо йен чулацам, дешаран а, практикин а хьелашкахь меттан дакъойх пайдаэцаран бухера карадерзарш а, хаарш а кхиор; хІинцалерчу нохчийн литературни меттан норманех болу йуьхьанцара кхетамаш кхоллар. ХІара блок тІехьажийна йу (Іамийнчун гурашкахь) хІинцалерчу нохчийн литературни меттан норманаш практикехула карайерзорна; дахаран йерриге сферашкахь нохчийн маттах пайдаэцарехь жопаллин а, кхетаме а йукъаметтиг кхиорна.

«Къамел кхиор» цІе йолу кхоалгІа блок. Чулацаман коьртачу декъах кху блокахь тексташца бен болх бу: кхета хаар кхиор, йеллачу тексташна анализ йар, тайп-тайпанчу функционални-маьІнийн тайпанийн, жанрийн, стилийн шен тексташ кхоллар.

Дешаран планехь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предметан меттиг

Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартаца цхьаьнадогІуш, «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет «Ненан мотт а, ненан маттахь литературин йешар а» предметан областана йукъа а йогІу, Іамо тІейожош а йу.

«Ненан (нохчийн) мотт» Іаморна леринчу сахьтийн йукъара терахь – 270 с.
(хІора классехь кІирнах 2 с.): 1-чу классехь – 66 с., 2-чу классехь – 68 с., 3-чу классехь – 68 с., 4 классехь – 68 с.

Дешаран учрежденин бакъо йу дешаран предмет Іаморна деллачу сахьтийн барам, дешаран йукъаметтигийн декъашхоша кхуллучу планан декъан сахьтийн чобтах ша алсамбаккха.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

1 КЛАСС

Йоза-дешар Іамор

Къамел кхиор

Гайтаме-васте моделийн гІоьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам.

Къамел суьртийн а, схемийн а гІоьнца маьІнийн дакъошка (предложенешка) декъар.

Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугІуш а текстах кхетар.

ХІума а, цуьнан цІе йоккху дош а.

(Мила?), (хІун?) бохучу хаттаршна жопаш лун дешнаш. ХІуманийн дараш гойту дешнаш. Даших а, предложенех а йукъара кхетам.

Іаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хІоттор.

Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хІиттор.

Къамелан гІиллакхаш. Нохчийн меттан гІиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– *Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...*).

Хаттаран предложенин интонаци (йиш).

Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довзар.

Дош а, предложени а

Дешан маьІнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьІна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гІуллакх а. Къамелехь хІуманаш, хІуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар.

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а.

ХІума (объект) йовзар санна дош тІеэцар. Дешан маьІнина тІехь тергам.

Дош а, цо билгалио хІума а йовзар (къастар).

Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тІаьхьалла (рогІалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эшарца (интонацица) предложенеш дІайешар. Интонированин (иэшарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар.

Диалог.

1-на тІера 10-на тІекхаччалц дагардар.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хЮоттаман а, цуьнан маЫнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-тІаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тІе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар.

«К» элпаца билгалде аьзнаш.

Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хІиттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хЮоттаман модель йиллар, билгалйинчу моделаца догІу дешнаш далор.

Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар).

Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: *кх, къ, кІ, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гІ, пІ, тІ, хІ, цІ, чІ, І*.

Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошца дешар.

Графика

Аз а, элп а довзар (къастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, моґанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах къастар.

Нохчийн графийн дешдакъойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо ша-тайпа мукъа (*аь, уь, оь*) а, мукъаза (*гІ, кх, къ, кІ, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ*) а элпаш. Элп *І*. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.

Е, ё, ю, я, й элпийн гІуллакх.

Адабийн фамилешкахь а, цІерашкахь а, дийнатийн а, гІалийн, йартийн, урабийн цІерашкахь а доккха элп *е, ё, я, яь, ю, юь* йаздар.

Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тІаьхьалла.

Йешар

Дешдакъошца йешар (мукъа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакъошца шера а, индивидуальни темпаца йогІучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йогІучу соцунгІашца а, интонација (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тІетевжаш а, шеггара а текст схьаййцар.

Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дIайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гIирс санна.

Йоза

Йоза Iамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцIоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пIелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а, паргIат куьг лелор а кхиор.

Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор.

Йозанан даккхий а, могланан а элпаш дIайаздар карадерзор. ЦIена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар.

Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а.

Элпийн боцу графикаин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукьарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатийн, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а *я, ю, е, ё* элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан шалхачу мукьазчу элпийн (*хь, кх, цI, къ, пI, ...*) нийсайаздар; *ю, ы, ф, я, и* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукьазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш.

Систематически курс

Маттах болу йукьара хаамаш

Мотт адамийн уьйр лелоран коьрта гIирс санна. ТIекеренан Iалашонаш а, хьелаш а.

Фонетика

Къамелан аьзнаш. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза аьзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш.

Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукьазчу аьзнийн цхьаьнакхетарш доцу атта дешнаш).

Графика

Аз а, элп а. Азнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш.

ТӀеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу *е, ё, ю, я* элпаш. Адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, дайн цӀерашкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а доккха элп.

Нохчийн абат (алфавит): элпийн цӀераш, церан хьалх-тӀаьхьалла. Дешнийн къепйоза роґаллехь нисдархьама, абатах пайдаэцар.

Элпийн боцу графикаин ґирсаш: дешнашна йукъара кӀайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.

Орфоэпи

Азнаш а, аьзнийн цхьаьнакхетарш а алар: шала мукъаза [*кхкх*], [*тт*], [*лл*], *и.д.кх*.

Лексика

Дош меттан дакъа санна (довзийтар).

Дош хӀуманан, хӀуманан билгалонан, хӀуманан даран цӀе санна (довзийтар).

Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).

Синтаксис

Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар).

Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дӀайазйаран бакъонаш. МаьӀнийн хаттарийн ґоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепех йохийна предложенеш йухаметтахӀиттор. Цхьаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хӀиттор. Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хӀиттор.

Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цӀе а.

Орфографи а, пунктуаци а

Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цӀерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цӀерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатийн цӀерашкахь а; адамийн цӀерашкахь, фамилешкахь, ден цӀерашкахь, дийнатийн цӀерашкахь *я, яь, ю, юь, е, ё* элпийн нийсайаздар, тӀеэцначу дешнашкахь *я, ю, е, ё* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*хь, хI, кх, чI, и.д.кх.*) нийсайаздар; *иц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш: тӀадам, хаттаран а, айдаран а хьаьркаш.

Текст схьайазйаран алгоритм.

Къамел кхиор

Къамел адамашна йукъахь тЕкере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маъІна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цІе. Шен (собственный) текст хІоттор.

Текеренан хьелаш: тЕкеренан Іалашо, хьаьнца, мичахь кхочушхуьлу тЕкере. Барта тЕкеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хьажар, аудиозаписе ладогІар).

Дешаран а, Іер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршалла хаттар, Іудика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).

2 КЛАСС

Маттах лаьцна йукъара хаамаш

Мотт адамийн тЕкеренан коьрта гІирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ.

Фонетика, графика, орфоэпи

Аьзнийн маъІна къасторан гІуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (аь – а̄ь, оь – о̄ь, уь – ӯй) а, уьш элпашца билгалйар а (*аь, оь, уь, яь, юь*). *Я, яь, ю, юь, е(ё)* элпашца дешнаш. *Э, е* элпашца дешнаш. Деха а, доца а мукъанаш. *Й* элпаца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (*гІ, кІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, цІ, чІ, І*) а, уьш элпашца билгалйар а. *Ш, ь, ы, ф* элпашца долу дешнаш. Шеконца [*оьв*], [*ой*], [*эв*] хеза дешнаш нийсайаздар.

Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна).

Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар.

Элпийн боцу графинин гІирсап: дешнашна йуккъехь кІайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цІен могІа), сацаран хьаьркаш (Іамийнчун барамехь).

Лексика

Дош декаран а, маъІнин а цхьаалла санна. Дешан лексикин маъІна (йукъара кхетам). Текстехула дешан маъІна билгалдаккхар йа дошаман гІоьнца маъІна нисдар.

ЦхьанамаъІнийн а, дукхамаъІнийн а дешнаш (атта дешнаш, тергам).

Къамелехь синонимех а, антонимех а пайдаэцарна тІехь тергам.

Дешан хІоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхъанаораман (гергара) дешнаш. Цхъанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахь орам къастор (аттачу меттигашкахь).

Морфологи

Къамелан дакъош

ЦІердош (довзийтар): йукъара мабІна, хаттарш («мила?», «хІун?»), къамелехь пайдаэцар. Йукъара а, долахь а цІердешнаш (фамилеш, цІераш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш).

Хандош (довзийтар): йукъара мабІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехь пайдаэцар.

Билгалдош (довзийтар): йукъара мабІна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье. Уггар йаьржина дештІаьхьенаш: *mle, mlera, чу, чурьа, кІел*, и.д.кх.

Синтаксис

Предложенехь дешнийн къепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар).

Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар.

Аларан Іалашоне хъаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тІедожоран предложенеш.

Синхаамийн иэшаре (эмоцин окраске) хъаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (иэшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.

Орфографи а, пунктуаци а.

1-чу классехь Іамийна нийсайаздаран бакъонаш карлайахар. Предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь а доккха элп (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш; дош цхъана моґларера вукху моґларе сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш);

Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гІалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхъама (нисдархъама), Іамат тІерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цІерашкахь доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу

цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; долахь цІерашкахь: цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахь (дохлахь цІерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (*къ, кІ, кх, гІ, и.д.кх.*) нийсайаздар; шеконца [*овв*], [*ой*], [*эв*] хезачу дешнийн нийсайаздар (*-эв, -авв, -ев*); *ц, ь, ы, ф* элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа *и, уь* хезачохь *й* элп йаздар; дештІаьхьенаш цІердешнашца къаьстина йазйар.

Къамел кхиор

Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархьама, барта тІекеренан Іалашонашца а, хьелашца а цхьаьнабогІу меттан гІирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархьама, шена хетарг алархьама). Къамел дан хаар (дІадола, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тІеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Іер-дахаран а тІекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхьаьна гІуллакхдарехь шимма цхьаьна а, тобанашкахь а болх дІахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.

Суьртан репродукцихула барта дийцар хІоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хІоттор.

Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьІнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тІаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла оила гайтар. Текстан тема. Коьрта оила. Текстан цІе. Билгалйинчу тексташна цІе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тІаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а рогаІалла талхийна тексташ нисйар.

Текстийн тайпанаш: суртхІоттор, дийцар, оилайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар).

Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а.

Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тІехь цхьалха жамІаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонацица (иэшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар.

Хаттаршна тІе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.

3 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт тӀекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.

Фонетика, графика, орфоэпи

Нохчийн меттан абзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа абзнаш.

Йеха а, йоца а дифтонгаш *иэ, уо*, уыш йазйар. Нохчийн маттахь *ь* гӀуллакх. *ь, ь* долчу дешнашкахь (*айъа, тетрадь...*) абзнийн а, элпийн а хӀоттаман базар (соотношение).

Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Абзнийн а, абзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу абзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).

Лексика

Дешан лексикин маӀна.

Дешан нийса а, тӀедеана а маӀна (довзийтар).

Дешан хӀоттам (морфемика)

Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.

Цхьанаораман дешнаш а, цхьана дешан кепаш а. Орам, дешхьалхе, суффикс – дешан маӀне дакъош. *-р, -хо, -ча* суффиксашца долу дешнаш. Хьастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (*цӀа-цӀелиг, кема-кемалг...*).

Морфологи

Цердош: йукъара маӀна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

Долахь (фамили, цӀе, ден цӀе, дийнатийн цӀераш, меттигийн цӀераш, говзарийн, газетийн, журналийн цӀераш...) а, йукъара а цӀердешнаш. ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар. Цхьаллин терахьан а, дукхаллин терахьан а бен кеп йоцу цӀердешнаш. ЦӀердешнийн классаш. ЦӀердешнийн классийн гайтамаш. ЦӀердешан дожар. ЦӀердешан дожар билгалдаккхар. ЦӀердешнийн дожаршца а, терахьашца а хийцадалар.

Билгалдош: йукъара маӀна, хаттарш (*муха? хьенан? стенан? муханиг?*), къамелехь пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахьашца а, дожаршца а хийцадалар.

Церметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн церметдешнаш а, къамелехь царах пайдаэцар а. Текстехь цхьана дешан ца оьшу йух-йуха далор дIадаккхархьама, йаххыйн церметдешнех пайдаэцар.

Хандош: йукъара маIна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогIу хан.

ДештIаьхье (карладаккхар). ДештIаьхьенаш *mIe*, *чу*, церан дешхьалхенех (*mIe-*, *чу-*) къастар.

Ца, ма дакъалгаш а, церан маIна а.

Синтаксис

Предложени. Дешнийн цхьаьнакхетар. МаIнийн (синтаксисан) хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар.

Предложенин коьрта меженаш: подлежащи, сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш.

Хуттург йоцчу а, *а* хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тIехь тергам.

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, билгалйаьхна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах дешан нийсайаздар къастош (нисдеш) пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: долахь цIерашкахь (фамилеш, цIераш, дайн цIераш, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, журналийн, газетийн... цIераш) а, йукъарчу цIерашкахь *я*, *яь*, *ю*, *юь*, *е* элпийн нийсайаздар (карладаккхар а, тIечIагдар а); йеха а, йоца а *иэ*, *уо* дифтонгийн нийсайаздар; чаккхенгахь *-г*, *-к* элпаш долчу цIердешнашкахь *а* йа *и* элп йаздар; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш йаздар (*дитт*, *мотт*, *балл*...); нохчийн меттан шатайпа мукъаза элпаш нийсайаздар (*ккх*, *ккь*, *чкI*...); дешан чаккхенгахь *н* элп йаздар; дештIаьхьенаш йаххыйн церметдешнашца къаьстина йаздар; дакъалгаш *ца*, *ма* хандешнашца къаьстина йаздар; *й*, *ь*, *ь* элпашца долу дешнаш сехьадахар; шала мукъазчу элпашца (*лл*, *тт*, *сс*...) долу дешнаш сехьадахар; шалхачу шала мукъазчу элпашца (*ккх*, *ткь*, *чкь*...) долу дешнаш сехьадахар; цIердешнийн дукхаллин терахьан чаккхе; дештIаьхьенийн нийсайаздар; *ца*, *ма*, дакъалгашца дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йаздар.

Къамел кхиор

Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тIечIагIдан; барт бан а, цхьаьна гIуллакхдарехь йукъарчу сацамна тIетан а; шимма цхьаьна, тобанащца болх кхочушбеш, дарашна тIехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гIо ден къамелан гIирсаш.

Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тIекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш.

Текстан план. Текстан план хIоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххийн цIерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гIоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш.

Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхIоттор, ойлайар) къастор а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а.

Кехатан, дIакхайкхоран (объявленин) жанр.

Массара цхьаьна йа ша хIоттийнчу планаца текст схьаййцар.

Талламан, довзийтаран йешар.

4 КЛАСС

Нохчийн маттах болу хаамаш

Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.

Мотт – халкъан синъобздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь санна.

Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.

Фонетика, графика, орфоэпи

Йеллачу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан аьзнийн-элпийн таллам.

Къамел даран (говорение) а, йешаран а процессехь нийса интонаци (изшар). Аьзнийн, аьзнийн цхьаьнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахь, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехь Iамочу дешнийн кIеззиг масалшна тIехь).

Лексика

Къамелехь синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехь тергам.

Къамелехь дешнийн чІагІделлачу цхьаьнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тІехь тергам (довзийтар).

Дешан хІоттам (морфемика)

Хийцалучу дешнийн хІоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахь орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Іамийнарг карладаккхар).

Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).

Морфологи

Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар).

ЦІердош. ЦІердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цІердешнаш. Долахь цІердешнийн легар (цІераш, фамилеш).

Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар.1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).

Терахьдош. Масаллин а, роГІаллин а терахьдешнаш.

ЦІерметдош. Йаххьийн цІерметдешнаш (карладаккхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн цІерметдешнийн дожаршца хийцадалар.

Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йоГІу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.

Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.

ДештІаьхье.

Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш.

Дакъалгаш *ца, ма*, церан маьІна.

Синтаксис

Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Іалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тІедожоран); синхаамийн иэшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Іамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам.

Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (иэшар).

Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар).

Орфографи а, пунктуаци а

Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а).

Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар.

Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш.

Шина цхьалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хьаьркаш (тергам).

Къамел кхиор

Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта оила гайтар.

Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар.

Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепехь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар).

Сочинени йозанан белхан тайпа санна.

Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхачу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.

ЙУЪХЪАНЦАРЧУ ЙУККЪЕРЧУ ДЕШАРАН ТIЕГIАНЕХЬ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МОТТ» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ПРОГРАММА КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМИАШ

ЛИЧНОСТНИ ЖАМИАШ

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь кхетош-кхиоран гIуллакхдаран коьрта некъаш кхочушдечу хенахь дешархочун кхоллалур ду хIара **личностни** жамIаш:

гражданско-патриотически кхетош-кхиоран:

- шен Даймахкаца мехалаллин йукъаметтиг кхоллайалар, цу йукъахь республикин

истори а, культура а гойту, ненан мотт Іаморехула а;

- шен этнокультурин а, россин а граждански идентичностах кхетар, Нохчийн Республикин пачхьалкхан маттах санна, ненан (нохчийн) меттан маъІналлех кхетар;
- шен мехкан а, Даймехкан а дІадаханчун, таханенан, хиндолчун декъахь хилар, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршца болх барехь, хьелаш дийцаре дарехула а;
- шен а, кхечу а халкъашка ларам, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршкара масалийн буха тІехь кхуллуш берг а;
- йукъараллин декъашхочух санна, адамах болу дуьххьарлера кхетам, адаман бакъонех а, жобпаллех а, ларамах а, адаман сийлаллех а, леларан гІиллакх-оьздангаллин норманех а, адамашна йукъарчу йукъаметтигийн бакъонех а, цу йукъахь исбаъхьаллин говзаршкахь гайтинарш а;

син-оьздангаллин кхетош-кхиоран:

- шен дахарехь а, йешарехь а зеделлачунна тІе а тевжаш, хІора адаман индивидуальность ларар;
- догъэцар а, ларам а, диканиг лаар а гучудаккхар, царна йукъахь шегара хьал а, синхаамаш а бовзийтархьама, нийса меттан гІирсах пайдаэцар а;
- кхечу адамашна куьйган (физически) а, моральни (оьздангаллин) а зен дарна тІехьажийнчу леларан муьлхха а кепаш цайезар (пайдаэца цатарлучу меттан гІирсех йоьзнарш а цхьаьна);

эстетикин кхетош-кхиоран:

- исбаъхьаллин культурица лараме йукъаметтиг а, шовкъ а, искусстван тайпанашна а, шен а, кхечу а халкъийн ламасташна а, кхоллараллина а экамалла;
- исбаъхьаллин гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахь ша гайта гІертар, меттан говзаллехь а цхьаьна; тІекеренан а, ша гайтаран а гІирсах санна, ненан меттан мехалаллех кхетар;

физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, эмоцин хьал а кхолларан:

- меттан дешаран процессехь кхин тІе (тІетоьхна) хаам лохуш, гонахехь (цу йуккъехь хаамийн а) могошаллин а, кхерамзаллин (шена а, кхечу адамашна а) а дахаран кепан бакъонаш ларйар;
- къамелехь ша гайта тарлун некъаш харжарехь а, къамелан этикетан а, тІекеренан

бакъонийн а норманаш ларйарехъ а гучудолу дегІан а, синІаткъаман а могашаллин тІалам бар;

къинхъегаман кхетош-кхиоран:

- адаман а, йукъараллин а дахарехъ къинхъегаман маъІнах кхетар, къинхъегаман жамІаш жобпаллин хъаште хъажор а, лардаран йукъаметтигаш а, къинхъегаман гІуллакхдаран тайп-тайпанчу кепашкахъ дакъалацаран говзалаш, исбаъхъаллин говзаршкара масалш дийцаре деш, тайп-тайпанчу корматаллашка кхоллалун шовкъ;

экологин кхетош-кхиоран:

- тексташца болх баран процессехъ кхуллу Іалам Іалашдаран йукъаметтиг;
- цунна зен ден дараш цадезар;

Іилманан хаарийн мехаллаш:

- дуьненан Іилманехула долчу суьртах йуьхьанцара кхетамаш (цу йукъахъ меттан системех, дийнна дуьненан Іилманехула долчу суьртан цхьана декъах санна, йуьхьанцара кхетамаш);
- довзаран хъашташ, жигаралла, дІадолорна тІера хилар, довзарехъ хаа лаар а, шен лаамалла а, цуьнца цхьаьна ненан (нохчийн мотт Іаморехъ бовзаран хъашто а, и бовзарехъ жигаралла а, шен лаамалла а.

МЕТАПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

Йуьхьанцарчу школахъ «Ненан (нохчийн мотт)» предмет Іаморан жамІехъ дешархочун кхоллалур ду хІара дешаран универсальни **довзаран** дараш.

Коьрта маъІнийн кхочушдарш:

- тайп-тайпана меттан дакъош дуста (аьзнаш, дешнаш, предложенеш, тексташ), меттан дакъош дустархьама баххаш билгалдаха (къамелан дакъа хилар, грамматикин билгало, лексикин маъІна, и.д.кх.);
- меттан дакъойн тераллаш къасто;
- къастийнчу билгалонца объекташ (меттан дакъош) цхьаьнатоха;
- меттан дакъойн (аьзнийн, къамелан дакъойн, предложенийн, текстийн) классификаци йархьама ладаме билгало къасто; меттан дакъошна классификаци йан;

- хьехархочо йеллачу тергаман алгоритмаца меттан коьчалехь закономерносташ а, бӀостаналла а каро (схьалаха); меттан дакъошца болх беш, дарийн алгоритмана анализ йан, меттан дакъойн анализ йарехь ша дешаран (Iамаран) гIуллакхаш кьасто;
- билгалйинчу алгоритман буха тIехь дешаран а, практикин а хьесап кхочушдан оьшучу хааман тоаме цахилар гучудаккха, кхин тIе оьшучу хааман хьашт кепе дало;
- меттан коьчална тIехь тергамбаран хьелашкахь бахьанийн-тIаьхьалонийн уьйраш билгалйаха, жамIаш дан.

Коьрта талламан кхочушдарш:

- хьехархочун гIоьнца Iалашо кепе йало, меттан объектан, кьамелан хьолан хийцамийн план хIотто;
- тIедиллар кхочушдаран масех кеп йуста, уггар йогIуш йерг харжа (йалийнчу критерийн буха тIехь);
- схьакховдийнчу планаца чолхе боцу лингвистикин мини-таллам дIабахьа, схьакховдийнчу планаца проектан тIедиллар кхочушдан;
- жамIаш кепе дало а, меттан коьчална тIехь бинчу тергаман (классификацин, дустаран, талламан) жамIийн буха тIехь уьш тешаллашца тIечIагIдан а; билгалйинчу меттан коьчалан анализан процессехь хьехархочун гIоьнца хаттарийн кепаш йало;
- процессийн а, хиламийн а, цера тIаьхьалонийн а и санначу йа терачу хьелашкахь хила тарлучу кхиаран прогноз йан.

Хаамца болх бар:

- хаам схьаэцаран хьоста харжа: боьху хаам схьаэцархьама, нисбархьама оьшу дошам;
- билгалдинчу хьостанехь (дошам тIехь, справочник тIехь) йеллачу алгоритмаца гучу кепяхь балийна болу хаам схьалаха (каро);
- шенна йа хьехархочо и талла (дошамашна, справочникашна, Iаматашна тIе а хьожуш) схьакховдийнчу некъаца бакь болу а, бакь боцу а хаам бовза;
- Интернет машанехь хаам (дешан йаздарх, аларх, дешан маьIнах, дешан схьадаларх, дешан синонимех) лохуш, баккхийчеран (хьехаран белхахойн, дайн-нанойн, законехь векалш болчеран) гIоьнца информационни кхерамзаллин бакьонаш ларйан;
- дешаран хьесапе хаьжжина, анализ йан а, кхолла а текстан, видеон-, графикан, озан

хаам;

- таблицийн, схемийн кепэхь билгалбинчу лингвистикин хаамах кхета; лингвистикин хаам бовзийтархьама ша схемаш, таблицах кхолла.

Йуьхьанцарчу школахь «Ненан (нохчийн) мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхоллалур ду хIара дешаран универсальни **коммуникативни** дараш.

Текере:

- хетарг тIезца а, кепе дало а, бевзачарна йукъахь Iалашонашца а, тIекеренан хьелашца а цхьаьнайогIу эмоцеш гайта а;
- кьамелхочуьнца лараме йукъаметтиг лело, диалог а, дискусси а дIайахьаран бакьонаш ларйан;
- хетарг тайп-тайпана хила тарлуш хиларх кхета;
- озда а, аргументаш йалош а шена хетарг дIаала;
- хIоттийнчу хьесапе хьаьжжина, кьамелан алар хIотто;
- кьамелан хьоле хьаьжжина, барта а, йозанан кепэхь а текстахь (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхолла;
- тергаман, мини-талламан, проектан тIедахкарийн жамIех а, шимма цхьаьна а, тобанашца а бинчу белхан жамIех а нахана гуш-хезаш дIадийца доцца кьамел дар кечдан;
- кьамел даран (выступленин) текстана иллюстрацин коьчал (дехкина суьрташ, даьхна суьрташ (фото), плакаташ) харжа.

Йуьхьанцарчу школахь Iаморан чаккхенгахь «Нохчийн мотт» предмет Iаморан жамIехь дешархочун кхуьур ду хIара дешаран универсальни **регулятивни** дараш.

Самоорганизаци:

- жамIе кхачархьама, дешаран хьесап кхочушдарехула дарийн план хIотто;
- хьаьржинчу дарийн хьалх-тIаьхьалла (рогIалла) хIотто.

Самоконтроль:

- дешаран гIуллакхдаран кхиаман/аьтто цабаларан бахьанаш кьасто;
- кьамелан а, нийсайаздаран а гIалаташ изшорхьама, шен дешаран дараш нисдан;
- меттан дакьойх пайдаэцархьама, кьасторхьама, характеристика йархьама хIоттийнчу дешаран (Iаморан) хьесапца гIуллакхдаран жамI цхьаьнадало;
- маттехула йолчу коьчалца болх беш дина гIалат схьалаха,

нийсайаздаран(орфографин) а, пунктуацин а гIалат схъалаха (каро);

- однокласникийн гIуллакхдаран а, шен гIуллакхдаран а жамIаш дуста, йалийнчу критерешца церан нийса (объективно) мах хадо.

Цхъаьна гIуллакхдар:

- хъехархочо йеллачу планированин кепан, йукъан гIулчийн а, хенийн а дIанисйаран буха тIехь, стандартни (типовой) хьолехь, йоцчачу хенан а, йеххачу хенан а Iалошонаш (йукъара хъесапашкахь дакъалацар тидаме о оьцуш, индивидуальни) кепе йало;
- цхъаьна гIуллакхдаран Iалашо тIезца, цуьнга кхачаран дараш цхъаьна хIитто: ролаш дIасайекъа, бартбан, цхъаьна бечу белхан процесс а, жамIаш а дийцаре дан;
- куьйгалла дан, тIедиллинарг кхочушдан, аьллагчун тIехь хила а кийча хилар гайта;
- белхан шен дакъа жопаллица кхочушдан;
- йукъарчу жамIехь ша лаьцначу декъан мах хадо;
- йеллачу (схъахховдийнчу) кепашна тIе а тевжаш, цхъаьна ден проектан тIедахкарш кхочушдан.

ПРЕДМЕТАН ЖАМИАШ

1-4 классашкахь «Ненан (нохчийн) мотт» дешаран предмет Iаморо аьтто бо:

- адамийн тIекеренан коьртачу гIирсах санна нохчийн маттах кхета, нохчийн мотт нохчийн халкъан синъоьздангаллин коьрта мехалла санна тIезца;
- халкъан ламасташ а, культура а карайерзорехь а, чIагIйарехь а нохчийн меттан маьIнах кхета;
- ненан мотт бовзаран шовкъ а, и Iамо лаам а гайта;
- Россин Федерацин меттан а, культурин а цхъааллин а, тайп-тайпаналлин а шортенах, Россин халкъийн кхечу меттанашна йукъахь нохчийн меттан меттигах а йуьхьанцара кхетамаш кхолла;
- нохчийн меттан фонетикех, лексикех, грамматикех, орфографех, пунктуацех йуьхьанцара хаамаш кхолла;
- къамелан гIуллакхдарехь карадерзийнчу хаарех пайдаэца хаар кхолла, къамелехь Iамийнчу лексикех пайдаэца, карайерзийнчу лексикех а, маттах долчу хаарех а пайда а оьцуш, барта аларш хIитто;
- къамелан этикетехула Iамийнчу кепех пайда а оьцуш, къамелан тIекеренехь дакъалаца;
- нохчийн маттахь къамелан гIуллакхдаран массо а тайпанаш (ладогIар, къамел дар,

йешар, йоза) вовшахтоха а, кхио а, билгалйинчу темехула даккхий доцу дийцарш хИтто хаар кхолла.

КЛАССАШКАХУЛА ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ

1 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- дош а, предложени а йовза (къасто); предложенешкара дешнаш схъакъасто;
- суьртийн а, схемийн а ГІоьнца къамел маьІнин дакъошка (предложенешка) декъа;
- къамелехь нохчийн меттан ГІиллакхе дешнех пайдаэца (маршалла хаттар– Іуьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Іодика йар – Іодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...).
- нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитаца йолу башхалла къасто;
- мукъа а, мукъаза а аьзнаш довза (къасто);
- зевне а, къора а мукъазнаш довза (къасто);
- «аз» а, «элп» а кхетамаш бовза (къасто);
- цхъана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хИттор: *лом, лам, кхор, кор, лу, ло*;
- *ккх, тт, лл, и.д.кх.* шала мукъазнаш деха цхъа аз санна схъаала;
- схемаина тІе а тевжаш, къамелан аьзнашна характеристика йан;
- Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дуста (соотнести);
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто); дешнаш дешдакъошка декъа (атта дешнаш: мукъазчеран цхъаьнакхетарш доцу дешнаш);
- нохчийн абатан (алфавитан) элпийн цІераш нийса йаха; нохчийн абатан (алфавитан) элпийн роГІаллех долчу хаарех, кІеззигчу дешнийн къепйоза нисдеш, пайдаэца;
- талхор доцучу цІена къаьстачу хотІаца даккхий а, моГІанан а элпаш, элпийн, дешнийн цхъаьнатохарш йаздан;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца: нохчийн меттан шатайпанчу элпийн (*аь, оь, уь, юь, яь, гІ, кІ, къ, кх, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ, І*) йаздар. *и, ь, ы, ф, ё, е* элпашца долчу дешнийн йаздар;
- *е, ё, ю, я, й* элпийн ГІуллакх (функциш) къастор;
- предложенехь дешнийн къаьстина йаздар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш: тІадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш; предложенин йуьххьехь а, долахь цІерашкахь (цІерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цІерашкахь) а доккха элп; дош дешдакъошца (атта меттигаш: кху кепарчу дешдакъоьх лаьтта дешнаш

«мукъаза + мукъа») сехъадаккхар;

- дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схъайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- элпийн боцу графин гІирсийн гІуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кІайдарган, сехъадаккхаран хъаьркан;
- Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ, опискаш каро (схъалаха) а, нисйан а;
- йешначу текстах кхета;
- интонаци (иэшар) а, предложенин чаккхенгара сацаран хъаьркашца йогІу соцунгІаш а ларйеш, йоца тексташ хозуьйтуш а, дагахь а йеша (кхета а кхеташ);
- текстехь, маьІна нисдан оьшу дешнаш схъалаха;
- дешнийн кепийн гуламах предложени хІотто;
- кеп йохийна предложенеш меттахІитто;
- предложенин схемаш йеша, предложени а, цуьнан схема а йуста (соотнести), схемица а, билгалдинчу дешнашца а предложенеш хІитто;
- сюжетан суьрташкахула а, тергамашкахула а барта 3-5 предложенех лаьтта текст хІотто;
- нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тІеэцна дешнаш довза;
- дешаран хъесапаш кхочушдеш, Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

2 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- тІекеренан коьрта гІирс санна, мотт тІеэца;
- тергамах а, анализах а мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- дашехь дешдакъойн барам билгалбаккха (къасто) (мукъазчеран цхъаьнакхетарш долчу дешнашкахь а цхъаьна); дош дешдакъошка декъа;
- *е, ё, ю, я* элпийн гІуллакх тидаме а оьцуш, аьзнийн а, элпийн а хІоттаман цхъаьнабар къасто;
- цхъанаораман дешнаш лаха (каро);
- дашехь орам билгалбаккха (атта меттигаш);
- текстехь дукха маьІнийн дешнех пайдаэцна меттигаш гучуйаха а, церан маьІнех кхета а, дешаран дошамашкахула маьІна нисдан а; синонимех а, антонимех (кхетамийн цІераш а ца йохуш) пайдаэцна меттигаш гучуйаха;

- долахь а, йукъара а цӀердешнаш боху кхетамаш къасто (определять);
- «мила?», «хӀун?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «хӀун до?», «хӀун дина?», «хӀун дийр ду?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- «муха?», «хьенан?», «стенан?» бохучу хаттаршна жоп лун дешнаш довза;
- Іаларан Іалашоне, эмоцин иэшаре хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- Іамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: адамийн цӀерашкахь, дайн цӀерашкахь, фамилешкахь, дийнатийн цӀерашкахь, меттигийн цӀерашкахь доккха элп; дештІаьхенийн цӀердешнашца къаьстина йазйар;
- дешнаш а, предложенеш а, 45 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, дешнаш, предложенеш, 40 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дІайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош);
- опискаш, Іамийнчу бакъонашна долу гІалаташ схьалаха а, нисдан а;
- Іаматан дошамех пайдаэца;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (эшар) лар а йеш, барта диалоган а, монологан а аларш (билгалйинчу темина, тергамийн бух тІехь 2-4 предложени) хІитто;
- суьртан репродукцихула барта дийцар хІотто;
- йешначун (хезначун) буха тІехь барта а, йозанан кепахь а (1-2 предложени) цхьалхечу жамІийн кеп кхолла;
- хаттаршца царна йукъара маьІнийн уьйр а къастош, дешнех предложенеш хІитто;
- декъалдарийн билгалдинчу масалийн анализ дІаьхьарехь декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йан, текстийн-декъалдарийн хІоттаман анализ йан;
- текстан тема билгалйаккха а, текстана цуьнан тема гойту цІе тилла а;
- уьйр йоцчу предложенех, текстан дакъойх текст хІотто;
- хаттаршна тІе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь дийцаран текстан ма-йарра схьайийцар дІайаздан;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІнех кхето; Іамийнчу кхетамех пайдаэца.

3 КЛАСС

Дешархо Іемар ву:

- къоман тІекеренан мотт санна нохчийн меттан маьІнах кхето;
- лингвистикин экспериментах мотт бовзаран некъах санна пайдаэца;
- билгалйинчу параметрашца дашехь а, дашехь доцуш а аьзнийн характеристика йан,

дустар кхочушдан, классификаци йан.

- дешан абзнийн-элпийн анализ йан (транскрипци ца йеш);
- цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а къасто; цхъанаораман дешнаш а, синонимаш а къасто;
- билгал къасталучу морфемашца долчу дешнашкахь чаккхе, орам, дешхьалхе, суффикс схъалаха (каро);
- синонимех а, антонимех а пайдаэцна меттигаш гучуйаха; тайп-тайпанчу къамелан дакъойн дешнашна синонимаш а, антонимаш а йало;
- нийсачу а, тIедеанчу а маъIнехь далийна дешнаш (атта дешнаш) довза;
- текстехь дешан маъIна къасто;
- къамелехь а, йозанехь а -р, -хо, -ча суффиксашца долчу дешнех пайдаэца;
- хъастаран-жимдаран суффиксийн гIоьнца дешнаш кхолла (*цIа-цIелиг, кема-кемалг...*);
- цIердешнаш довза; цIердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- билгалдешнаш довза; билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: класс, терахь, дожар;
- лааме а, лаамаза а билгалдешнаш къасто;
- цхъаллин йа дукхаллин терахьан бен кеп йоцу цIердешнаш къасто (довза);
- хандешнаш довза; «*хIун дан?*» бохучу хаттарна жоп лун хандешнаш къасто; хандешнийн хан билгалйаккха;
- йаххьийн цIерметдешнаш (йуьхьанцарчу кепехь) довза; йаххьийн цIерметдешнех, текстехь ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархьама, пайдаэца;
- дештIаьхьенаш а, дешхьалхенаш а къасто;
- аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина, предложенин тайпа къасто;
- предложенин коьрта а, коьртаза (тайпанашка а ца йоькьуш) меженаш лаха;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дIайазйан;
- опискаш а, Iамийнчу бакьонашна долу гIалаташ а лаха, нисдан;
- тайп-тайпанчу тайпанийн текстех кхета, текстехь балийна (белла) хаам схъалаха;
- бешначу (хезначу) хааман буха тIехь барта а, йозанехь а (1-2 предложени) цхъалхечу жамIийн кеп кхолла;
- нийсааларан (орфоэпин) норманаш, нийса интонаци (изшар) лар а йеш, барта

диалоган а, монологан а аларш (билгалыйнчу темина, тергамийн буха тӀехь 3-5 предложенех) хӀитто; къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар, бехк цабиллар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ (2-4 предложени) кхолла;

- текстехь предложенийн уьйр къасто (**а** хуттурган гӀоьнца);
- текстехь коьрта дешнаш къасто;
- текстан тема а, текстан коьрта ойла а билгалйаккха;
- текстан дакъош (абзацаш) билгалдаха а, коьртачу дешнийн йа предложенийн гӀоьнца церан маӀнийн чулацам гайта а;
- текстан план хӀотто, цунна тӀоьхула текст кхолла а, текст нисӀан а;
- йеллачу, массара цхьаьна йа ша хӀоттийнчу планаца ма-дарра схьадийцар дӀайаздан;
- шен дешнашца Ӏамийнчу кхетамийн маӀнех кхето; Ӏамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман гӀоьнца дешан маӀна нисдан;
- мини-таллам дӀабахьа, проектан гӀуллакхдарехь дакъалаца.

4 КЛАСС

Дешархо Ӏемар ву:

- Россин Федерацин махкахь меттан а, культурин а тайп-тайпаналлех кхета, мотт халкъан син-оьздангаллин коьртачу мехаллех цхьаь хилар тӀеэца;
- тӀекеренан коьртачу гӀирсах санна, меттан маӀнах кхета; Нохчийн республикин пачхьалкхан а, къоман тӀекеренан а мотт санна, нохчийн меттан меттигах кхета;
- нийса барта а, йозанан а къамел адаман оьздангаллин йукъара гайтам санна тӀеэца;
- деллачу дешнашна синонимаш йало; деллачу дешнашна антонимаш йало;
- къамелехь маӀна нисдан оьшу дешнаш гучудаха, контекстехула дешан маӀна къасто;
- атта схьакъасталучу морфемашца долчу дешнийн хӀоттамехула таллам бан; дешан хӀоттаман схема хӀотто; дешан хӀоттам йеллачу схемица цхьаьнабало;
- карайерзийнчу грамматикин билгалонийн комплексца (Ӏамийнчун барамехь), дош билгалчу къамелан декъан хилар къасто;
- цӀердешнийн грамматикин билгалонаш къасто: легар, класс, терахь, дожар;
- билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къасто: терахь, дожар, кеп (*лааме, лаамаза*);
- билгалдешнаш дожарца лего;

- терахьдешнаш довза а, царах пайдаэца а, масаллин а, рогааллин а терахьдешнаш къасто;
- хандешан билгалза кеп къасто (схъалаха); хандешан хан къасто;
- йуьхьан цIерметдешан йуьхьанцарчу кепан грамматикин билгалонаш къасто: йуьхь, терахь; йаххийн цIерметдешнех, текстех ца оьшу йух-йуха аларш дIадахархъама, пайдаэца;
- дош, дешнийн цхъаьнакхетар, предложени къасто (йовза);
- аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хъаьжжина а, предложенийн классификаци йан;
- йаьржина а, йаьржаза а предложенеш йовза;
- цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш йовза; цхъанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIитто; цхъанатайпанчу меженашца йолчу предложенех къамелехь пайдаэца;
- цхъалхе йаьржина предложенеш а, шина цхъалхечу предложенех лаьтта чолхе предложенеш а дIасакъасто; цхъалхечу предложенина синтаксисан таллам бан;
- Iамийнчу нийсайаздаран бакъонех пайдаэца, царна йукъахь: долахь цIерашкахь доккха элп; йукъарчу цIерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) *я, яь, ю, юь, е (ё)* элпаш; тIеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а *я, ю, е (ё)* элпаш; долахь цIерашкахь *я, яь, ю, юь, е (ё)*, тIеэцначу (дохлахь цIерашкахь) *я, ю, е (ё)* элпаш; мукъаза элпаш (*къ, кI, кх, гI и т.д.*); *-эв, -аьв, -ев* йаздаран бакъонаш; оьрсийн маттера а, оьрсийн маттехула а тIеэцначу дешнашкахь *и, ь, ы, ф* элпаш йаздар; мукъа аьзнаш [*и*], [*уь*] деха хилар гойтуш, *й* элп йаздар; йеха а, йоца дифтонгаш *иэ, уо*; чаккхенгахь *-г, -к* элпаш долчу цIердешнашкахь *а* и *и* элпаш; дешан чаккхенгахь шала мукъаза элпаш; нохчийн меттан шалха мукъаза элпаш; дешан чаккхенгахь *н*; цIердешнашца а, йаххийн цIерметдешнашца а дештIаьхьенийн къаьстина йазйар; *ца, ма* дакъалгийн хандешнашца къаьстина йаздар; *й, ь, ь* долчу дешнийн сехьадаккхар; шала мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; шалхачу мукъазчу элпашца долчу дешнийн сехьадаккхар; дукхаллин терахьан цIердешнийн чаккхенаш; дешхьалхенийн цхъаьна а, къаьстина а (*ца, ма, а*) йазйар; *а* хуттурго а, хуттургаш йоцуш а цхъаьнатоьхначу цхъанатайпанара меженашца йолчу предложенешкахь сацаран хъаьркаш; шина цхъалхечу предложенех лаьттачу чолхечу предложенехь сацаран хъаьркаш;
- 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан;
- Iамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов барам боцу

тексташ олуш дІайазйан;

- опискаш, Іамийнчу бакъонашна орфографин а, пунктуацин а гІалаташ схъалаха а, нисдан а;
- тІекеренан хьолах кхета (муьлхачу Іалашонца, хъаьнца, мичахь хуьлуш йу тІекере); тІекеренан хьолахь нийса (адекватни) меттан гІирсаш харжа;
- нийса интонаци, къамелан зІе хиларан норманаш, орфозпин норманаш ларйеш, барта диалоган а, монологан а аларш (4-6 предложени) хІитто;
- барта а, йозанан кепахь (йозанан тІекеренан билгалчу хьолана лерина (кехаташ, декъалваран открыткаш, дІакхайкхорш (объявленеш), и.д.кх.) а, йаккхий йоцу тексташ (3-5 предложенех) кхолла;
- текстан тема а, коьрта ойла а къасто; темина йа коьртачу ойланна тІе а тевжаш, текстана ша цІе тилла;
- предложенийн а, текстан дакъойн а къеп нисйан;
- йеллачу тексташна план хІотто;
- текст ма-йарра схъайийцар кхочушдан (барта а, йозанан кепахь а);
- текст хоржуш (йукъ-йукъара) схъайийцар кхочушдан (барта);
- билгалйинчу теманашца сочиненеш йазйан (хъалххе кечам биначул тІаьхъа);
- довзийтаран, талламан йешар, хаам лахар кхочушдан; бешначу (хезначу) хааман буха тІехь барта а, йозанан кепехь а цхъалхечу жамІийн кепаш йало; текстехь йолчу хааман интерпретаци йан а, жамІаш дан а;
- шен дешнашца Іамийнчу кхетамийн маьІна даста; Іамийнчу кхетамех пайдаэца;
- дошаман (кехатан а, электронан а носитель тІехь) гІоьнца, тІаьхъа хьожучу чуваларан хьелашкахь Интернет чохь дешан маьІна нисдан.

Тематикин планировани

Белхан программа хЮоттош, тематикин планированехь тидаме эцна хила йеза дешаран-методикин коьчалш ларалуш йолчу ЭОР-х пайдацаран таронаш.

1 класс (66 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гЮуллакхдаран коьрта кепаш
Йоза-дешар Iамор			
1.	Къамел кхиор (7 сахьт¹)	Гайтаме-васте моделийн гЮьнца къамелах болу йуьхьанцара кхетам. Къамел суьртийн а, схемийн а гЮьнца маьIнийн дакъошка (предложенешка) декъар. Текстах болу йуьхьанцара кхетам. Хозуьйтуш ша йоьшуш а, ладугЮуш а текстах кхетар. ХIума а, цуьнан цIе йоккху дош а. (Мила?), (хIун?) бохучу хаттаршна жопаш лун дешнаш. ХIуманийн дараш гойту дешнаш. Даших а, предложенех а йукъара кхетам. Iаморан диалогехь дакъалацар. Билгалиьаьхначу теманашна а, хьелашна а йуьхьанцара диалог хIоттор. Сюжетан суьртех а, шайн ловзарех а, занятех а, тергамех а дийцаран кепехь кегий дийцарш хIиттор. Къамелан гIиллакхаш. Нохчийн меттан гIиллакхе дешнаш (маршалла хаттар– <i>Юьйре дика хуьлда! Суьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Иодика йар – Иодика йойла! благодарность – Дела реза хуьлда! Баркалла! ...</i>). Хаттаран предложенин интонаци (йиш).	Хьехархочун къамел тIеэцар. Къамелан аьзнаш довзар. Аьзнаш, дешнаш, цхьалхе предложенеш йухаалар (хьехархочунна тIаьххье). Хьалх-тIаьхьалла нийса йолчу сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, сюжет йийцаре йар, суьрташна тIе а тевжаш, барта дийцар хIоттор. Хьалх-тIаьхьалла нийса йоцчу (талхийна йолчу) сюжетан суьрташца болх бар: суьрташ тIехь гайтинчу хиламийн анализ, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисйар, хиламийн хьалх-тIаьхьалла нисийнчу сюжетан суьрташна тIехула барта дийцар хIоттор. ХIума а, цуьнан цIе йоккхуш долу дош а довзар. Мила? ХIун? бохучу хатаршна жоп луш долу дешнаш довзар. Ши хIума йа дуккха а йолу хIуманаш а, церан цIе йоккху дешнаш а довзар. ХIуманаш а, дараш а довзар а, цаьрца догЮу дешнаш цхьаьнадалор (соотнесение) а. ХIуманийн а, церан цIераш йохучу дешнийн а тобанаш йар. Тобанаш йаран билгало къастор, тобанера совнаха элемент (хIума йа дош) дIайаккхар. Графикин хаамца болх бар. Дош а, предложени а йовзар. Тексте ладогIар, ладугЮучу хенахь текстах кхетар.

¹ Билгалбина сахьтийн барам хьехаман кепехь бу, хьалхарчу классан дешархой кийча хиларан тIегIанца нисбан мегаш бу.

		Нохчийн маттехула йолчу тексташкахь оьрсийн маттара тӀеэцна дешнаш довзар.	Билгалйинчу схемица предложенеш хӀиттор (барта). 2-3 предложенех йолу текст хӀоттор (барта). Хьехархочун хаттаршна жьопаш далар. Билгалйинчу моделаца диалогаш хӀиттор. Дийцаран кепехь даккхий доцу дийцарш хӀиторехь цхьаьна болх бар (масала, школера дахарх лаьцна дийцар, и.д.кх.). Ша бен болх: тӀетовжаран дешнашца доцца дийцар хӀотор. Этикетан кепехь (<i>Йуьйре дика хуьлда! Де дика хуьлда! Йодика йойла! Дела реза хуьлда! Баркалла! и.д.кх.</i>) пайда а оьцуш, дешаран диалог хӀоттор. Хаттаран предложенех пайдаэцар: <i>ХӀара хӀун ю? Иза мила ву?</i> Нохчийн кӀамелан этикетан кепехь тайп-тайпанчу теманашкахула дешаран процессехь а, классал араьхарчу мероприятешкахь а пайдаэцар. Хаттаран изьар лар а йеш, хаттаран предложенеш йалор. Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тӀеэцна дешнаш довзар.
2.	Дош а, предложени а (3 сахьт)	Дешан маьӀнин тергам. Гергара а, дуьхьалара а маьӀна долу дешнаш. Уьйр лелорехь дешан меттиг а, цуьнан гӀуллакх а. КӀамелехь хӀуманаш, хӀуманийн билгалонаш, дараш билгалдечу дешнех нийса пайдаэцар. Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а. ХӀума (объект) йовзар санна дош тӀеэцар. Дешан маьӀнина тӀехь тергам. Дош а, цо билгалйо хӀума а йовзар (кӀастар). Дош а, предложени а йовзар. Предложеница болх бар: дешнаш билгалдахар, церан хьалх-тӀаьхьалла (рогӀалла) хийцар. Предложенин йозанан кеп йалор. Тайп-тайпанчу эьсарца (интонацица) предложенеш дӀаьешар. Интонированин (изьарца йешаран) хаарш шардар. Текстера предложенийн барам билгалбар. Диалог. 1-на тӀера 10-на тӀекхаччалц дагардар.	Хьехархочо/дешархоша йоьшу говзар (дийцар) хазарца тӀеэцар. Дешдакьошца, тӀаьхьа (хӀораннан амалца йогӀучу йешаран чехкаллица) дийнна дешнашца а, шера йешар. Дешнаш дешдакьошка декъар, дешнашкахь дешдакьоьн барам кӀастор. Дашехь аьзнийн хьалх-тӀаьхьалла кӀастор. Текстера аларехула а, йешаран техникехула а хала долу дешнаш дешар. Текстан анализ: йешначу текстехула хӀиттийнчу хаттаршна жьопаш далар, текстехь оьшу хаам схьакарор. Говзаран чулацам цӀарца бустар (соотнесение). Шен жьопаш однокласникийн жьопашца дустар, йешначу говзаран хьокьехь шен а, кхечуьнан а аларан мах хадор. Иллюстраци а, говзаран чулацам а дуьх-дуьхьал хӀоттор. Цхьаьна бен болх: билгалдинчу дашца предложени йалор. Ловзаран кепехь шардар «Лайн мижарг»: цхьацца дош тӀе а тухуш (по цепочке), предложенеш йаржор. Ловзар «Дийна дешнаш» (дешархоша предложенера дешнийн роль ловзайо, предложенехь дешнийн меттиг хуьйцу, нисделларг

			дIадоьшу). Предложенин модель хIоттор: предложенехь маса дош ду къастор а, хIора дош асанца (полоской) билгалдар а. Ша бен болх: предложенехь маса дош ду къастор а, дешнаш асанашца билгалдар а. Предложенин моделаца болх: моделан хийцаре хьаьжжина, предложени хийцар. Ловзаран кепехь шардар «Моделехула предложени кхолла». Ловзар «Предложенехь гIалат нисде» (грамматикин а, маьIнин а гIалаташ долу предложенеш нисйар). Дешаран диалог «ХIун дан мега хIуманах а, ткъа иштта оцу хIуманан цIе йоккхучу дашах а?», диалогехь дакъалацаро гIо до хьалхарчу классан дешархошна дош а, цу داشо билгалио хIума а йовза буьйлабала. Барта а, йозанехь а цхьанна тIера иттана тIе кхаччалц дагардар. Тобанехь болх: Нохчийн маттахь йолчу тексташкахь оьрсийн маттера тIеэцна дешнаш довзар.
3.	Фонетика (8 сахьт)	Къамелан аьзнаш. Дешан аьзнийн хIоттаман а, цуьнан маьIнийн а цхьаалла. Дашехь долчу аьзнийн хьалх-гIаьхьалла а, аьзнийн барам а къастор. Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. «К» элпаца билгалде аьзнаш. Цхьана йа масех озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор: <i>лом, лам, кхор, кор, лу, ло</i>. Дешан аьзнийн анализ, аьзнийн моделащца болх бар: дешан аьзнийн хIоттаман модель йиллар, билгалийнчу моделаца догIу дешнаш далор. Мукъа, мукъаза аьзнаш а, зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар (къастар). Нохчийн меттан ша-тайпа аьзнаш: <i>кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I</i>. Дешдакъа аларан уггаре жима дакъа санна. Дешнаш дешдакъошка декъар. Дашехь	Схемина тIе а тевжаш, къамелан аьзнийн характеристика йар. Аьзнийн а, элпийн а бараман базар (соотношение). Аларе а, декаре а хьаьжжина, нохчийн меттан мукъачу, мукъазчу аьзнийн артикуляци. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн характеристика. Мукъа а, мукъаза а аьзнаш билгалден элпийн башхалла (различие). Дешнийн аларехь аьзнаш билгалдар. Хьалхарчу/гIаьхьарчу озаца дешнийн классификаци йар. Таблица тIе а тевжаш, билгалдинчу аьзнийн характеристика йар. Цхьана озаца къаьсташ долу дешнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор. Билгалдинчу озаца дош харжар. Іамош долу нохчийн меттан аьзнаш оьрсийн меттан аьзнашца дустар. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Ша-тайпа мукъазчу <i>кх, къ, кI, аь, оь, уь, юь, яь, хь, гI, nI, mI, xI, цI, чI, I</i> аьзнийн алар. Долахьчу цIерашкахь аьзнийн а, элпийн а бараман богIуш хилар.

		дешдакьойн барам. Дешнаш дешдакьошца дешар. Нохчийн меттан аьзнаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар.	Шимма цхьаьна болх беш, алфавитан кьепехь элпаш дІанисдар. Нохчийн меттан алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар. Ловзаран кепехь шардар: «Суна тІаьхьара ала» (аьзнашка ладогІар а, карладахар а). Мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар (кьастор). Дешан модель хІоттор. Моделаца болх: дашехь аз билгалдечу метте хьаьжжина, оьшу модель харжар (дешан йуьххьехь, йуккьехь, чаккхенгахь: <i>урс, бурч, зу, москал, лами, тІадам.</i>). Шардар: билгалдинчу озаца дешнаш харжар. Дешан аьзнийн анализ кхочушйар. Цхьаьна бен болх: хьалхарчу озе хьаьжжина, дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Дешаран диалог: «Стенца кьаьста аларехь мукъа аьзнаш мукъазчу аьзних?», диалогехь дакьалацаран жамІ санна: дуьхьало йолуш/йоцуш долу мукъа а, мукъаза а аьзнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: озан хІоттаман моделахь йустар (цхьатералла, башхаллаш). Дешнаш дешдакьошца алар. Дош дешдакьошца декъар. Дешдакьойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар. Тобанашкахь болх: дашехь дешдакьойн бараме хьаьжжина, дешнаш вовшахтохар. Дашехь маса дешдакьа ду билгалдоккхуш, тІечІагІдар а далош, комментарешца шардар кхочушдар. Шимма цхьаьна бен болх: дешдакьойн билгалбинчу барамца дешнаш харжар.
4.	Графика («Дешар» декъаца цхьаьна Іамош йу)	Аз а, элп а довзар (кьастар): элп аз билгалден хьаьрк санна. Доккха а, могІанан а элп. Нохчийн меттан элпаш. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар. Нохчийн графийн дешдакьойн принцип. Нохчийн меттан шина хьаьркаца билгалдо шатайпа мукъа (<i>аь, уь, оь</i>) а, мукъаза (<i>гІ, кх, кь, кІ, пІ, тІ, хІ, хь, цІ, чІ</i>) а аьзнаш. Нохчийн меттан элп <i>І</i>. Дешнийн аьзнийн-элпийн анализ.	Алфавитан кьепехь дешнаш билгалдахар. Іамийнчу элпашца долу дешнаш дешар. Шардар: «Аз элпаца билгалде». Билгалдинчу озаца долу дешнаш харжар. Йазден а, тайп-тайпана аьзнаш билгалден а элпийн тоба йар. Шалхачу элпашца долу дешнаш дІайаздар. Аьзнаш аларна а, довзарна а тІехь массара цхьаьна бен болх. Нохчийн алфавитан элпаш бІаьран (визуальное) довзийтар. Даккхийчу а, кегийчу а элпийн дифференциаци.

		<i>Е, ё, ю, я, й</i> элпийн гҮллах. Адамын фамилешкахь а, цҮрашкахь а, дийнтийн а, гҮлийн, йартийн, урамын цҮрашкахь а доккха элп <i>е, ё, я, яь, ю, юь</i> йаздар. Нохчийн алфавитехь элпийн хьалх-тҮаьхьалла. Нохчийн меттан элпаш. Доккха а, моҮанан а элп. Абат (алфавит). Нохчийн алфавитан оьрсийн алфавитах кьастар.	Йаздина элп хьехархочо йеллачу кепача догҮуш хилар билгалдар. Ловзаран процессехь элпаш довзар. Тобанашкахь болх: шалхачу элпашца долу дешнаш тобанашка дерзор (<i>аь, оь, зI, чI, кь...</i>). Ша бен болх: алфавитан роҮаллехь дешнаш дҮайаздар. Алфавитах, нохчийн алфавитан элпийн роҮаллех долчу хаарех а лаьцна хьехархочун дийцар. Ловзаран кепехь шардар: «Алфавит кхидҮа дҮахьо (йийца)». Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш алфавитан кьепе далорехь гҮалаташ кьастор.
5.	Йешар (11 сахьт)	Дешдакьошца йешар (мукьа аз билгалдечу элпе хьаьжжина). Дешдакьошца шера а, индивидуальни темпаца йоҮгучу сихаллица дийнна дешнашца а йешар. Сацаран хьаьркашца йоҮгучу соцуңгашца а, интонацица (иэшарца) а йешар. Дешнаш, дешнийн цхьаьнакхетарш, предложенеш, йаккхий йоцу тексташ кхеташ йешар. Йаккхий йоцу прозин текстийн а, стихотворенийн а исбаьхьаллин йешар. Хьехархочун хаттаршна тҮетевжаш а, шеггара а текст схьайийцар. Нийсааларан (орфоэпин) йешар (дийнна дешнаш деша дуьйлалуш). Нийсайаздаран (орфографин) йешар (проговаривание), дҮайоьшуш йазйарехь а, схьайазйарехь а ша шен таллам (самоконтроль) баран гҮирс санна.	Дешдакьош, дешнаш, предложенеш йешаран говзалла кхиор. Дешнаш (схьа)аларан процессехь аьзнаш кьастор. Хьехархочо билгайаьккхина дашехь аз билгалдаран иэшаран кеп йухаметтахҮоттор. Шардар: дешна дешдакьа, шен цҮарехь и дешдакьа долчу суьртаца цхьаьнадалор. Шардар: билгалдинчу элпашца дешдакьош кхоллар: <i>а, аь, оь, у, уь...</i> Шимма цхьаьна бен болх: мукьазчу элпаца керла дешдакьош кхолла: <i>кх, кь, хI, чI...</i> Билгалдина дешдакьош цхьатеррачу дешдекьаца тҮедуза, масала: <i>...ми (лами), ...маз (ламаз), ...зар (лазар), и.дI.кх.</i> ТҮедожоран, хаттаран, дийцаран, айдаран иэшарца предложенеш алар. Ловзаран кепехь шардар: «Чекхийаккха предложени», предложенин коьртачу ойланна тҮе а тевжаш, йешна чекхйахаза йолу предложенеш чекхйаха хаар шардар. Йешаран шина тайпанан мехалаллех хьехархочун дийцар: нийсайаздаран а, нийсааларан (орфоэпин) а; оцу шина тайпанан йешаран Үалашонех а. Йаздина ма-дарра (нийсайаздаран йешар) дешнаш алар.
6.	Йоза (10 сахьт)	Йоза Үамор а, каллиграфин говзалла кхоллар а. Йоза кхочушдечу хенахь, ларбан оьшу уьнахцҮоналлин лехамаш бовзийтар. Куьйган пҮелгаш лелоран жигаралла (мелкая моторика) а,	Йозанехь уьнахцҮоналлин бакьонаш ларйар. Даккхий, кегий элпаш, элпийн цхьаьнакхетарш, дешдакьош, дешнаш йаздаран говзалла кхиор. Йозанан доккха а, жима а элп диллар карадерзор.

		паргIат куыг лелор а кхиор. Тетрадь тIехь кехатан агIонан шортонехь а, классан уьнан шортонехь а ориентаци йан хаар кхиор. Йозанан даккхий а, могIанан а элпаш дIайаздар карадерзор. Цена а, къаьсташ долчу а хотIаца йаздар. ДIадоьшуш дешнаш а, предложенеш а йазйар. Текст нийса схьайазйаран приемаш а, хьалха-тIаьхьалла а. Элпийн боцу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар: дешнашна йукъарчу кIайдарган, сехьадаккхаран хьаьркан.	Элпийн боцчу графикин гIирсийн гIуллакхах кхетар – дешнашна йукъахь кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк. Предложенийн йуьххьехь а, долахь цIераш йазйарехь а доккхачу элпах нийса пайдаэцар. Зорбанан а, йозанан а тексташ тIера дешнаш а, йаккхий йоцу предложенеш а схьайазйар. Йазйинчу предложенийн нийса кечйаран мах хадор (предложенин йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь тIадам). Дешнаш а, предложенеш а, 25 дашал сов барам боцу тексташ а нийса схьайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Нийсайаздар аларца ца къаьсташ долу дешнаш а, 3-5 дашах лаьтта предложенеш а, 20 дашал сов барам боцу тексташ а олуш дIайазйан (йукъахдитарш а доцуш, элпаш а ца талхош); Ловзар: Элпаш стенах лаьтташ ду? Элпийн модель хIоттор (кехат, картон, пластилин) Шардар: Элп нийса ала (к, къ, кI, кх...). Ловзаран кепехь шардар «Элпана хIун хилла?»: кеп талхийнчу элпийн анализ йар, тIеоьшу элементаш билгалйар. Практикин болх: элпан дIайаздар нийса хилар таллар, шен элпаш йеллачу кепача дустар. Шардар: шина-кхаа дашах лаьташ йолу предложенеш олуш дIайазйар, масала: <i>Лала илли ала. Нана хи мала.</i> Шимма цхьаьна бен болх: зорбанан а, йозанан а шрифтаца йаздина долу цхьа дешнаш вовшашца дустар. Шардар: зорбанан кепехь йаздина дешнаш йозанан кепехь дIайаздар.
7.	Орфографи а, пунктуаци а («Йоза» декъаца цхьаьна Iамош йу)	Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а (адамийн цIерашкахь, дийнатиин, гIалийн, йартийн, урамийн а цIерашкахь) а доккха элп йаздар; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн а, долахьчу цIерашкахь а, тIеэцначу дешнашкахь а <i>я, ю, е, ё</i> элпийн а нийсайаздар; нохчийн меттан	Шардар: предложенин йуьхь а, чаккхе а нийса кечйарца а, дешнашна йукъара кIайдаргаш ларйарца а дешнийн гуламах хIоттийна предложени дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех тIедоьжначу кепехь кхета а веш, комментарешца предложенеш дIайазйар. Доккхачу элпах пайдаэцаран меттигех кхетош комментари йеш предложенеш дIаязйар. Ловзар «Дукха хьан?»: билгалдинчу элпана долахь цIераш лахар (йалор) а, дIайазйар а.

		шалхачу мукъазчу элпийн (хъ,кх,цI, къ, пI,...) нийсайаздар; ю, ы, ф, я, ц элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; мукъазчу абзийн цхъабнахетарш доцчу дешдакъошца долу дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш.	Практикин болх: Iамийнчу нийсайаздаран норманаш ма-бохху, текстан олуш дIайазйар.
8.	Маттах болу йукъара хаамаш (кхидIа курсан массо декъехь Iамош ду)	Мотт адамийн уйр лелоран коьрта гIирс санна. Уйр лелоран Iалашонаш а, хъелаш а.	«Мотт – адамийн уйран мехала гIирс» темина хъехархочун дийцар. Мотт адамийн уйран, хаамийн, зIенийн гIирс хиларан йукъара кхетам. Тексташца, суьрташца бечу балхахула барта а, йозанан кепехь а тIекере лелор. Кхоллараллин тIедиллар: йозанан къамелах пайдаэца оьшу хьал гайтар.
9.	Фонетика (3 сахьт)	Къамелан абзнаш. Мукъа, мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Зевне, къора мукъаза абзнаш а, уьш довзар а. Нохчийн меттан ша-тайпа абзнаш. Дешдакъа. Дашехь дешдакъойн барам. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъазчу абзийн цхъабнахетарш доцу атта дешнаш).	Абзийн, элпийн йукъара башхаллин сурт хIоттор. Олучу дешнашкахь абзнаш билгалдар, артикуляцина тIе тидам бохуьйтуш, абзнаш алар. Дешнийн абзийн моделах хIиттор. Дешан абзийн а, элпийн а билгалдар (обозначение) дустар. Мукъачу а, мукъазчу а абзийн къастар а, царна йукъара башхалла (разница) а. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа а, мукъаза а абзнаш дагардар. Мукъий, мукъазий абзнаш билгалден мукъачу а, мукъазчу а абзийн а, элпийн а маъIна къастаран меттигна тIехь тергам. е, ё, ю, я элпийн маъIна билгалдакхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн (ё, я, ю, ы, ф, ц) алар (воспроизведение). Дош а, дешдакъа а билгалдар, царна йукъарчу башхаллах кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакъойн хIоттамна тIехь тергам. Дашехь маса дешдакъа ду билгалдар. Дешнаш цхъана могIанера вукху могIане сехьадахар. Дешнаш дешдакъошка декъар. Предложенехь дешнаш вовшех къаьстина (кIайдаргехула) йаздар. Долахь цIераш (адамийн цIераш, ден цIе, фамилеш, дийнатийн цIераш) доккхачу элпаца йазйан, иштта йаздарх кхето.

			«Нохчийн меттан абзых лаьцна вайна хIун хаьа?» темина къамел, йоза-дешар Iаморехь долу хаарш карладахар. Дешан схема хIоттор. Озана характеристика йала хаар. Оьрсийн маттехь доцчу шалхачу элпийн нийса йаздар а, абзнийн схьаалар а кхочушдар. Ловзаран кепехь шардар «Билгалдинчу озана дош даладе»: <i>(Дада, худар, бода, бад)</i>. Массо а дешнашкахь муьлха аз ду цхьаттера хезаш? Оцу озана дош даладе: дашна йуьххьехь, йуккьехь, чаккхенгахь. Шардар: йалийнчу билгалонашца абзнаш билгалдахар (барта). Шимма цхьаьна бен болх: билгалбинчу бухца абзнаш тобанашка дерзор. Дош, дешдакьа билгалдар, коьртачу башхаллах (различие) кхетор. Тайп-тайпанчу дешнийн дешдакьойн хIоттамна тIехь тергам. Дош сехьадаккхархьама дешдакьошка декьар. Дашехь маса дешдакьа ду билгалдар.
10.	Графика (3 сахьт)	Аз а, элп а. Абзнаш а, элпаш а довзар. Нохчийн меттан ша-тайпа (шалха) элпаш. ТIеэцначу дешнашкахь бен пайда ца оьцу <i>е, ё, ю, я</i> элпаш. Адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, дайн цIерашкахь а, дийнатийн цIерашкахь а доккха элп. Нохчийн абат (алфавит): элпийн цIераш, церан хьалх-тIаьхьалла. Дешнийн къепйоза рогааллахь нисдархьама, абатах пайдаэцар. Элпийн боцу графикан гIирсаш: дешнашна йукьара кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк.	Долахь цIераш доккхачу элпаца йазйар. Долахьчу цIерех пайда а оьцуш, шимма цхьаьна предложенеш хIиттор. Дешнийн абзнийн-элпийн хIоттаман моделах хIиттор. Дешаран диалог «Дешнийн абзнийн а, элпийн а хIоттам бустар». Шардар: дашехь маса дешдакьа ду билгалдар, дош дешдакьошка декьаран бакьонах кхетор. <i>е, ё, ю, я</i> элпийн маьIна билгалдаккхар. ТIеэцначу дешнашкахь бен лелаш доцчу элпийн <i>(ф, ё, ю, ы, и)</i> цIе йаккхар, алар. Ловзаран кепехь шардар: «Дашах лаьцна дика хьан дуьйцур дара?», шардар кхочушдарехь, абзнаш элпашца билгалдарх; дешан абзнийн а, элпийн а хIоттамах барта къамелан алар хIотто хаар карадерзадо. Ловзар-къовсадалар «Карлайаккха абат» Шимма цхьаьна бен болх: йукьахдитина мукьа а, мукьаза а элпаш йукьа а хIиттош, дешнаш кхоллар. Предложеннин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккхачу элпан

			нийсайаздар. Шардар: Дешнашкахь йукъахдитина элпаш йукъахИттор.
11.	Орфоэпи (курсан массо декъехь Iамош йу)	Аьзнаш а, аьзнийн цхьаьнадараш а алар: шала мукъаза <i>ккх, тт, лл, и.д.кх</i> .	Дешнашкахь йукъахдитина элпаш хИттор. Шалха элпаш <i>ккх, тт, лл и.д.кх</i> . дехха, цхьа аз санна, алар. Билгалдинчу элпан меттиг алфавитехь билгалйаккхар. Шардар: предложенехь дош нийса дIадеша, масала: Арахь <i>dogla ду. Helaran dogla ду</i> .
12.	Лексика а, морфологи а (4 сахьт)	Дош меттан дакъа санна (довзийтар). Дош хIуманан, хIуманан билгалонан, хIуманан даран цIе санна (довзийтар). Синонимаш а, антонимаш а (йукъара кхетам, терминаш а ца йалош).	Дешаран диалог: Муьлхачу хаттаршна жоп дала тарло дешнаша? ХIума а, хIуманан билгало а, дар а гойту дешнаш (<i>мила? хIун? хIун дина? и.д.кх</i>) хаттаршкахула къастор. Шардар: предложенишкахь тера, дуьхьал маьIна долу дешнаш карор а, кхин тIе лахар а (<i>йоккха-жима, лекха-лоха</i>). Шардар: <i>мила?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам билгалден а, <i>хIун?</i> бохучу хаттарна жоп лун, адам доцург билгалден а, дешнаш текстехь харжар. Шимма цхьаьна бен болх: <i>цхьаь, шигь, дуккха а</i> бохучу дешнашца дешнийн цхьаьнакхетарш хИттор а, къамелехь царех нийса пайдаэцар а. Тобанашкахь болх: адам билгалден а, хIуманаш билгалйен а дешнаш довзар. Шимма цхьаьна бен болх: хIуманан цIе суьртаца цхьаьнайалор (<i>кхор, Iаж...</i>); дийнтийн цIераш церан суьрташца цхьаьнайалор (<i>цициг, жIаьла...</i>), и.дI.кх. Бос билгалбен цIе а, бос (бесан сурт) а цхьаьнабалор. Шимма цхьаьна бен болх: кху тайпа « <i>хIума + хIуманан билгало</i> » дешнаш цхьаьнадалор.
13.	Синтаксис (3 сахьт)	Дешнийн цхьаьнакхетар (довзийтар). Предложени меттан дакъа санна (довзийтар). Предложенин схема. Предложенин схема йешар. Предложени а, цуьнан схема а йустар (соотнесение). Схемехула а, билгалдинчу дешнашкахула а предложенеш хИттор. Предложенехь дешнийн къепе. Предложени дIайазйаран бакъонаш. МаьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенехь дешнийн уьйр билгалйаккхар. Кепехь йохийна предложенеш	Предложенин схема йеша хаар. Предложени а, цуьнан схема а цхьаьнайалор. Билгалдинчу дешнашца а, схемица а предложенеш хИттор. Хаттаран, айдаран, дийцаран, тIедожоран предложенеш дифференцировать йар. Шардар: предложенеш билгалйинчу изьарца (интонаци) йешар. Шимма цхьаьна бен болх: кеп талхийна предложени нисйе (изделлачу дешнехь предложени кхолла), масала: <i>дахара, тхо, хьуьнах, селхана</i> . Шимма цхьаьна бен болх: текстан дакъош къастор, церан

		йухаметтахИттор. Цхъаьнатоьхначу дешнийн кепех предложенеш хИттор. Текст. Текстан билгалонаш. Текстан тема а, цIе а.	къастор нийса хиларх кхетор. Практикин болх: кеп талхийна текст схъайазйар, предложенийн кепаш нийса йалор (йуьххьехь доккха элп, чаккхенгахь хъаьркаш).
14.	Орфографи а, пунктуаци а (5 сахьт)	Нийсайазйаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: предложенехь дешнаш къаьстина йаздар; предложенин йуьххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп йаздар: адамийн цIерашкахь а, фамилешкахь а, дийнатиин цIерашкахь а; адамийн цIерашкахь, фамилешкахь, ден цIерашкахь, дийнатиин цIерашкахь <i>я, яь, ю, юь, е, ё</i> элпийн нийсайаздар, тIеэцначу дешнашкахь <i>я, ю, е, ё</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>хь, хI, кх, чI и т.д.</i>) нийсайаздар; <i>ц, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; дешнаш сехьадахар; предложенин чаккхенгахь сацаран хъаьркаш: тIадам, хаттаран а, айдаран а хъаьркаш. Текст схъайазйаран алгоритм.	Нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш Iамор. Цхъана могIанера вукху могIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Алар цхъаь долуш, йазйар тайп-тайпана долчу дешнашна тIехь тергам, масала: <i>мотт, цIе, ча, мIара</i> . Шардар: долахь цIераш йукъахь йолу предложенеш дIайазйар. Кхоллараллин тIедиллар: алгоритмана тIе а тевжаш, долахьчу цIерийн билгалбаьккхинчу барамца, «Сан доьзал» цIе йолу доккха доцу дийцар йазде.
15.	Къамел кхиор (6 сахьт)	Къамел адамашна йукъахь тIекере лелоран коьрта кеп санна. Барта а, йозанан а къамел: коьрта башхаллаш (отличия). Дош къамелан дакъа санна. Къамелехь дешан маьIна (роль). Предложени а, текст а къамелан дакъош санна (довзийтар). Текстан цIе. Шен (долахь) текст хIоттор. ТIекеренан хьелаш: тIекеренан Iалашо, хъаьнца, мичахь кхочушхуьлу тIекере. Барта тIекеренан хьелаш (диалогаш ролашца йешар, видоматериалашка хъажар, аудиозаписе ладогIар). Дешаран а, Iер-дахаран а хьелашкахь къамелан этикетан норманаш (маршала хаттар, Iудика йар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, дехар дар).	Iаматан элементаш йовзар (форзац, шмуцтитул, чулацам, билламаш, дошам-йуххедиллар). Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маьIнах, кхечу халкъийн меттанийн ларам беш, алар. Хъехархочун къамел хазарца тIеэцар. Къамелан гIуллакхдаран коьрта тайпанаш билгалдар: <i>ладогIар, дийцар (къамел дар), йоза, йешар</i> . Хезна текст йозанан кепехь схъайийцар. Къамелан дакъа санна текст, текстан коьрта билгалонаш йовзийтар. Текст а, предложени а вовших къастор. БIаьрсица а, хазарца а текстера предложенеш къастор. ХIоттийнчу хьесапца цхъаьнайогIу барта а, йозанан а текст кхоллар. ЛадугIучу/йоьшучу текстана цIе харжар. 3-4 къаьстинчу предложенех текст хIоттор. Йозанехь предложенин кеп нийса кхочушйар (йуьххьехь доккха

		элп, чаккхенгахь тІадам). Предложенийн схемаш хІиттор а, кийча схемаш билгалйинчу предложенешца йустар а. Іамийна нийсайаздаран а, пунктуацин а бакъонаш йозанехь ларйар. Шимма цхъаьна бен болх: «Муьлха шеран хан дукхайеза хьуна?» темина диалог хІоттор. ТІекеренийн тайп-тайпана хьелаш гайтаран суьрташца болх (<i>маршалла хаттар, Іодика йар, баркалла алар, дехар дар</i>), хІора хьолана догІу этикетан дешнаш харжар. Нохчийн гІиллакх-оьздангаллин лексикица диалог хІоттор. Ролашца ловзар «Хьеший бахкар»: ламасташца догІуш, хьеший тІеэцар. Шимма цхъаьна бен болх: «Цхъаьнакхетар» къамелхочуьнга могашалла, гІуллакх хаттар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) - 3 с.		

2 класс (68 сахьт)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гІуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Маттах лаьцна йукъара хаамаш (2 сахьт, кхидІа курсан массо декъехь Іамадо)	Мотт адамийн тІекеренан коьрта гІирс а, къоман культурин хилам а санна. Россин а, дуьненан а меттан шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Вайн къамел а, вайн мотт а	«Адамийн дахарехь меттан а, къамелан а маъІна» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран коьрта гІирс хиларх йукъахь жамІан кеп йалор. Шимма цхъаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Россин Федерацехь меттанийн шорталлех болу хаамаш бийцаре бар. Мотт Іаморан некъех лаьцна диалог. Йукъахь жамІан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Іаморан некъаш.

2.	Фонетика, графика, орфоэпии (19 сахът, кхидIа курсан массо декъехъ Iамадо)	Аьзнийн маьIна къасторан гIуллакх; аьзнаш а, элпаш а; зевне, къора мукъаза аьзнаш а довзар. Озан башхаллин характеристика: мукъа – мукъаза; зевне – къора мукъазнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъа фонемаш (<i>аь-аь, ов-ов, уь-уь</i>) а, уьш элпашца билгалйар а (<i>аь, ов, уь, яь, юь</i>). <i>Я, яь, ю, юь, е(ё)</i> элпашца дешнаш. <i>Э, е</i> элпашца дешнаш. Деа а, доа а мукъанаш. <i>Й</i> элпашца долу дешнаш. Нохчийн меттан ша-тайпа мукъаза фонемаш (<i>гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I</i>) а, уьш элпашца билгалйар а. <i>Ш, ь, ы, ф</i> элпашца долу дешнаш. Шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хеза дешнаш нийсайаздар. Дешнаш дешдакъошка декъар (мукъаза элпийн цхьаьнакхетарш дерш а цхьаьна). Дошамашца болх беш алфавитах болчу кхетамах пайдаэцар. Элпийн боцу графика гIирсап: дешнашна йуккъехъ кIайдарг, сехьадаккхаран хьаьрк, абзац (цIен моIа), сацаран хьаьркаш (Iамийнчун барамехъ).	Схемина тIе а тевжаш, аьзнийн характеристика кхочушйар. Дешнашкахъ элпийн а, аьзнийн а барам базар. Мукъачу а, мукъазчу а аьзнийн артикуляцин башхаллаш. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн нийса алар. Шаьш билгалдечу озан характеристикехула элпийн классификаци кхочушйар. Меттан коьчална тIехъ тергам: я, яь, ю, юь, е (ё), э, е элпашца долчу дешнийн аьзнийн-элпийн хIоттамехъ йолчу башхаллех кхетор. Нохчийн меттан ша-тайпанчу аьзнийн дифференциаци йар. Шалхачу мукъазчу аьзнийн (гI, кI, къ, кх, пI, тI, хI, хь, цI, чI, I) алар. Долахьчу а, йукъарчу а цIерашкахъ элпийн, аьзнийн барам базар, хIора нисйеллачу меттехъ элпийн, аьзнийн бараман галморзахаллех кхетор. Цхьана моIанера вукху моIане даха аьтто хиларца дешнаш вовшашца дустар. Графика гIирсех нийса пайдаэцар а, кхетор а: кIайдарг, дош сехьадаккхаран хьаьрк, абзац, предложенин чаккхенгахъ тIадам. Дош сехьадаккхаран бакъонах пайдаэцар.
3.	Дешан хIоттам (морфемика) (2 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна. Цхьанаораман (гергара) дешнаш. Цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш. Дешнашкахъ орам къастор (аттачу меттигашкахъ).	«Гергара стаг хьанах олу?» темина дешаран диалог. «Гергара дешнаш» боху кхетам йукъабалор. Гергарчу дешнашна тIехъ тергам (тералла, башхалла). Ловзаран кепехъ шардар: «Совнаха дош караде». Меттан коьчална а, суьрташна а тIехъ тергам: къамелехъ шена зеделлачунна а, суьрташна а тIе а тевжаш, масех гергарчу дешан маьIнаш дуьхь-дуьхьал хIиттор, дешнийн маьIнашкахъ терачух а, къаьстачух а хетарг алар, шен гIюьнца, дерриг гергарчу дешнийн маьIнах кхето таро лун дош гучудаккхар. Дешаран диалог: «Гергарчу дешнийн йукъарчу декъах хIун ала мегар ду?» Цхьаьна бен болх: дешнашкахъ коьрта дакъа билгалдар (орам).
5.	Морфологи (8сахът)	Къамелан дакъош. ЦIердош (довзийтар): йукъара маьIна, хаттарш («мила?», «хIун?»), къамелехъ пайдаэцар.	Дешаран диалог: «Вайн къамел стенах лаьтта?» «Къамелан дакъош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдинчу дешнийн гуламна тIехъ тергам: хIун билгалйо,

		Йукъара а, долахъ а цѣрдешнаш (фамилеш, цѣраш, дайн цѣраш, дийнатийн цѣраш, меттигийн цѣраш).	муылхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «цѣрдош» кхетам йукъабалор. Шимма цхъаьна бен болх: муылхачу хаттаршна жоп ло хъаьжжина, цѣрдешнаш шина тобане декъар («хІун?» йа «мила?»). Адамийн цѣраш, ден цѣраш, фамилеш, дийнатийн цѣраш, меттигийн цѣраш билгалйечу цѣрдешнех лаьцна дешаран диалог. «Долахъ», «йукъара» боху кхетамаш йукъабалор. Цѣрдешнийн лексикин маьІнина тІехъ тергам. Шардар: билгалбинчу баххашца текстехъ дешнаш лахар (масала, дешаран гІирсийн цѣраш йошу дешнаш, Іаламан хиламийн, доьзалан декъашхойн, и.д.кх.). Дифференциаци йарехула тІедиллар: дешнийн тобанийн йукъара билгало гучуйаккхар.
		Хандош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («хІун до?», «хІун дина?», «хІун дийр ду?»), къамелехъ пайдаэцар.	Билгалдинчу дешнашна тІехъ тергам: хІун билгалйо, муылхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «хандош» боху кхетам йукъабалор. Хандешан лексикин маьІнина тІехъ тергам. Дифференциаци йарехула тІедиллар: хаттаршка хъаьжжина хандешнаш тобанашка дерзор. Практикин болх: дешнийн гуламна йукъара хандешнаш схъайаздар. Шимма цхъаьна бен болх: текстехъ хандешнаш карор. Ша бен болх: предложенина хандош йукъахІаттор.
		Билгалдош (довзийтар): йукъара маьІна, хаттарш («муха?», «хъенан?» «стенан?»), къамелехъ пайдаэцар. зависимости от того, какие признаки предметов они обозначают (цвет, вкус, размер). Работа в группах: соотнесение имен прилагательных и вопросов к ним (муха? хъенан? стенан?).	Билгалдинчу дешнашна тІехъ тергам: хІун билгалйо, муылхачу хаттарна жоп ло, жамІ дар, «билгалдош» боху кхетам йукъабалор. Билгалдешан лексикин маьІнина тІехъ тергам. Шимма цхъаьна бен болх: муха? бохучу хаттарна жоп луш долу билгалдешнаш, хІуманан муылха билгало (бос, чам, барам) гойту хъаьжжина, кхаа тобане дІасадекъар. Тобанашкахъ болх: билгалдешнаш а, царна хІиттош долу хаттарш а цхъаьнадалор (муха? хъенан? стенан?). Ша бен болх: текстера билгалдешнаш схъайаздар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: билгалдешнийн тобанан йукъара билгало гучуйаккхар.

			Практикин болх: билгалдешнаш (деллачу билгалдешнашна йукъара) предложенешна йукъайаздар.
		ДештIаьхье. Уггар йаьржина дештIаьхьенаш: <i>mle, mIepa, чу, чуьра, кIел</i> , и. д. кх.	Шардар (тергам): муьлха предложени нийса хIоттийна йу? Масала, Чорпа йай тIехь йу. Чорпа йай чохь йу...? «ДештIаьхье» боху кхетам йукъабалор. «Стенна оьшу дештIаьхьенаш?» темина дешаран диалог. Кхоллараллин болх: тайп-тайпанчу дештIаьхьенех пайда а оьцуш, цхьатеррачу дешнийн гуламах предложенеш хIиттор. Ловзаран кепехь шардар: «ДештIаьхьенаш тиллайелла».
6.	Синтаксис (5 сахьт)	Предложенехь дешнийн кьепе; предложенехь дешнийн уьйр (карладаккхар). Предложени меттан дакъа санна. Предложени а, дош а. Предложенин дашах къастар. Аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш: дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш. Синхаамийн изшаре (эмоцин окраске) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (интонацехула (изшарехула): айдаран а, айдаран йоцу а предложенеш.	Дашна а, предложенина а тIехь тергам. «Предложенехь дешнаш вовшех муха дозу?» темина дешаран диалог. Шардар: нийса хIиттийна предложенеш схьакъастор (билгалйинчарна йукъара). Дешаран диалог: «Предложенин чаккхенгахь муьлха хьарк дилла деза муха хаа деза?». Тобанашкахь болх: кеп талхийнчу текстехь предложенийн, чаккхенгахь йогIу сацаран хьаьрк хIотторца, доза къастор. Шимма цхьаьна бен болх: дешнийн билгалбаьккхинчу гуламах предложенеш хIиттор. Шимма цхьаьна бен болх: эмоцин изшаре хьаьжжина къаьсташ йолу предложенеш йустар, йогIучу изшарца предложенеш алар.
7.	Орфографи (7 сахьт)	Предложенин йуххьехь а, долахь цIерашкахь а доккха элп (цIераш, фамилеш, дийнатийн цIераш); предложенин чаккхенгахь сацаран хьаьркаш; дош цхьана мoгIарера вукху мoгIаре сехьадаккхар (дешан морфемин декъадалар тидаме а ца оьцуш); Нийсайаздаран син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна. Дешан йаздар къасторхьама (нисдархьама), Iаматан тIерачу нийсайаздаран дошамах пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а:	Дешаран диалог: «Схьайазйарехь дарийн кьепен алгоритмах муха пайдаэца беза?» Комментарица йоза кхочушдар: йаздечу долахьчу а, йукъарчу а цIердешнашнийн дIайаздаран башхаллех кхетор. Деха <i>и, уь</i> элпашна тIаьхьа <i>й</i> элп йазйаран бакъо тIечIагIйарна шардар. Вовшеталлар. Бакъонах пайдаэцаран ша шена таллам бар. Меттан коьчална тIехь тергам: дош сехьадаккхаран бакъонца доьзначу хаттарна, билгалйинчу коьчалан анализан буха тIехь жoьпан кеп йалор, дешнаш сехьадахаран бакъо къастор (тайар). Таблицца болх (цхьана бIогIамалгехь дешнаш дешдакъошца

		долахь цІерашкахь доккха элп: цІераш, фамилеш, дайн цІераш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш; йукъарчу цІерашкахь а, кхечу къамелан дакъошкахь а (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу (йукъарчу) дешнашкахь <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; долахь цІерашкахь: цІерашкахь, фамилешкахь, дайн цІерашкахь, дийнатийн цІерашкахь, меттигийн цІерашкахь (нохчийн меттан дешнашкахь) <i>я, яь, ю, юь, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар, тІеэцначу дешнашкахь (долахь цІерашкахь) <i>я, ю, е (ё)</i> элпийн нийсайаздар; нохчийн меттан мукъазчу элпийн (<i>къ, кІ, кх, гІ, и.д.кх.</i>) нийсайаздар; шеконца [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] хезачу дешнийн нийсайаздар (<i>-эв, -авь, -ев</i>); <i>и, ь, ы, ф</i> элпашца долчу дешнийн нийсайаздар; деха мукъа <i>и, уь</i> хезачохь <i>й</i> элп йаздар; дештІаьхьенаш цІердешнашца къаьстина йазйар.	декъна ду, вукху ЪІоґІамалгехь изза дешнаш сехьадахарна декъна ду): дешнаш дешдакъошка декъаран, дешнаш сехьадахаран башхаллаш дуьхь-дуьхьал хІиттор, къаьсташ долчух кхетам балар. Практикин болх: сехьадаха мегачу кепара декъарца дешнаш дІайаздар, дешнаш сехьадохуш декъарехь ша шена мах хадор кхочушдар. Дифференциаци йарехула тІедиллар: билгалбинчу буха тІехь дешнаш карор (сехьадаха ца мега дешнаш). Шимма цхьаьна бен болх: дешнаш сехьадахарна декъарехь даьхначу гІалатех кхетор. Ша шена таллам: шен кхечу предметашкара йозанан белхаш, дешнаш сехьадахаран бакъонах пайдаэцарехь хила тарло гІалаташ нисдаран Іалашонца, таллар. Практикин болх: долахь цІердешнаш йаздаран бакъонах пайда а оьцуш, предложенеш дІайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: долахь цІердешнийн (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш) йаздаран бакъонах тІейоьжначу кепехь пайдаэца дезачу хаттаршна жобпаш далар. Кхоллараллин тІедиллар: пхеаннал кІеззиг долахь цІердош (цІераш, фамилеш, дийнатийн цІераш, меттигийн цІераш) шеца долу текст йазйар. Дешаран диалог: «Муха хІотто йеза, хила тарло нийсайаздаран гІалат гучудаккхархьама, дарийн къепен план». Шимма цхьаьна бен болх: гергарчу дешнийн моґІанехь гергара доцу дош гучудаккхар. Комментарица йоза кхочушдар: [<i>овь</i>], [<i>ой</i>], [<i>эв</i>] аьзнашца долчу дешнийн нийсайаздарехула Іамийнчу бакъонах пайдаэцар шардар. Нийсайаздаран тренинг: <i>я, яь, ю, юь, е</i> элпашца долчу йукъарчу, долахьчу цІердешнийн нийсайаздар. Суьрташца а, царна буха йаздинчу дешнашца а болх, <i>кІора-къора, го-гоь</i>, и.д.кх. тайпанан дешнийн анализ кхочушйо. Тобанашкахь болх: билгалбаьхначу баххашца дешнийн тобанаш йар: цхьаьнадоґІу йа ца доґІу дешан орамехь мукъазчу аьзнийн
--	--	---	---

			алар а, йаздар а. Шимма цхъаьна бен болх: текстехь Iамийнчу бакъонашца догIучу дешнийн йаздаран декъехь тIечIагIдарш далор.
8.	Къамел кхиор (4 сахът)	Коммуникативни хьесап эвсараллица кхочушдархъама, барта тIекеренан Iалашонашца а, хьелашца а цхъаьнабогIу меттан гIирсаш харжар (деллачу хаттарна жоп далархъама, шена хетарг алархъама). Къамел дан хаар (дIадоло, къамелехь дакъалаца, къамел чекхдаккха, тидам тIеберзо, и. д.кх.). Къамелан диалоган кеп практикехь карайерзор. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, орфоэпин (нийсааларан) норманаш а ларйар. Цхъаьна гIуллакхдарехь шимма цхъаьна а, тобанашкахь а болх дIахьуш, бартбан а, йукъарчу сацаме ван а хаар.	Шен дIайахьарехь дешархой тIекеренан хьолан башхаллаш билгалйаха Iема дешаран диалог: Iалашонаш, хьесапаш, декъашхойн хIоттам, меттиг, хан, коммуникацин гIирсаш. Диалоган жамIдар: тIекеренан хьолехь тIекеренан Iалашо секор, хьаьнца, мичахь дIахьош йу тIекере мехала хиларх а, меттан гIирсаш харжар хьолан оцу башхаллах доьзна хиларх а хьехархочун хаам. Билгалйинчу масех репликех комментарешца нийсаниг барта харжар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а цхъаьнабогIу меттан гIирсаш харжар бух болуш хилар тIечIагIдар. Ролашкахь ловзарш, къамел дIадахьаран хаарш карадерзорна лерина сценкаш хIиттор: дIадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и. д. кх. Кхоллараллин тIедиллар: къамел дIадоло, къамелехь дакъалаца, чекхдаккха, тидам шена тIеберзо, и.д.кх. оьшучу хьелашкахь шен диалогаш хIиттор. Къамелан этикетан норманашна тергам. Этикетан аларш шардар йукъалоцу ролашкахь ловзар. XIора дийнан тIекере кхочушйарехь, шен къамелан культурин мах хадоран Iалашонца, шена тIехь тергам. Шардар: билгалйинчу тексташкахь тIекеренан бакъонашца, къамелан этикетан норманашца доьзна гIалаташ схьакарор, карийна гIалаташ нисдар. «Тергамхой» ролашкахь ловзар, ловзаран Iалашо йоьзна йу урокехь а, переменашкахь а барта тIекеренан меттан а, меттан боцу а гIирсийн харжар нийса хиларан мах хадорца. Кхоллараллин тIедиллар: диалогехь дакъалацаран бакъонашца долу плакат кхоллар (ладогIа хаар, репликаш нийса тIеэца хаар, къамелехь дакъалаца, хетарг дийца).
		Суьртан репродукцихула барта дийцар хIоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хIоттор.	Суьртийн репродукцешца болх, суьртана шен эмоцин откликан анализ йар, хIиттийнчу хаттаршна жобпаш далар. Хаттаршна тIе а тевжаш, суьрта тIехула барта дийцар хIоттор. Исбаьхьаллин музеехула виртуале экскурси.

		Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маӀнийн цхъаалла; текстера предложенийн хьалх-тӀаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Текстан тема. Коьрта ойла. Текстан цӀе. Билгалйинчу тексташна цӀе харжар. Текстан дакъойн (абзацийн) хьалх-тӀаьхьалла. Предложенийн а, абзацийн а роӀалла талхийна тексташ нисйар. Текстийн тайпанаш: суртхӀоттор, дийцар, ойлайар, церан башхаллаш (йуьхьанцара довзийтар). Декъалдар а, декъалдаран открытка (диллина кехат) а. Текстах кхетар: текстехь болчу хааман буха тӀехь цхьалха жамӀаш кепе далоран хаар кхиор. Нийсачу интонација (изшарца) текстан хозуьйтуш исбаьхьаллин йешар. Хаттаршна тӀе а тевжаш, 25-35 дешан барамехь йолу дийцаран текст ма-йарра схьайийцар.	Дешаран диалог «Дош, предложени, текст йустар», диалог кхочушйарехь дешан, предложенин, текстан тераниг, къаьсташ дерг гучудаккхар. Меттан коьчална тӀехь тергам: текстийн а, «текст цахиларийн» (предложенийн хьал-тӀаьхьалла галйаьккхина/йукъарчу темица йоьзна йоцу масех предложении/цхьана хӀуманах лаьцна, амма ойла ца гойту масех предложени) масех масал, текстан билгалонийн йустар, гучуйахар: текстехь предложенийн маӀнийн цхъаалла; текстера предложенийн хьал-тӀаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойла гайтар. Шимма цхъаьна бен болх: текст а, предложенийн гулам а къастор, шена хетарг тӀечӀагӀдар. Текстера предложенийн уьйран некъашна тӀехь тергам, текстехь предложенийн уьйран некъех шена хетарг алар. Текстехь предложенийн хьалх-тӀаьхьаллина тӀехь тергам. Ша бен болх: талхийна текст йухаметтахӀоттор – текстехь предложенийн нийса роӀалла къастор. Практикин болх: билгалйинчу текстийн коьртачу маӀнин кеп кхоллар. Текстан хӀоттамна тӀехь тергам, текстан хӀоттаман дакъа санна абзац йовзийтар. Цхъаьна бен болх: абзацийн хьалх-тӀаьхьаллин къепе талхийнчу текстехь абзацийн роӀалла къастор. Дифференциаци йарехула тӀедиллар: дийначу текстехь абзацаш къастор. Дийцаре дар: муха йоьзна йу текстан коьрта ойлахӀора абзацан чулацамца. Практикин болх: текстан коьртачу ойланан кеп йалор. Цхъаьна бен болх: текста цӀе харжар. Тобанашкахь болх: цхъана текста тайп-тайпана цӀераш харжар. Практикин болх: цӀеран а, текстан а йогӀуш хилар /йогӀуш цахилар къастор, шена хетарг тӀечӀагӀдар. Кхоллараллин болх: билгалйинчу цӀарца текст хӀоттор. Практикин болх: абзацийн галйаьккхина роӀалла йухаметтахӀоттор, нисийна текст дӀайазйар.
--	--	---	---

			Дешаран диалог: «Муълха Іалашонаш хила мега тексташ кхоллараллехъ? », текст кхолларан Іалашонех дешархоша шайна хетарг алар. Текст-суртхІотторна башхаллашна тІехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор, текстехъ суртхІоттор кхолларан гІирсаш карор. Текст-дийцарна башхаллашна тІехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Текст-ойлайарна башхаллашна тІехъ тергам, цуьнан башхаллаш къастор. Тобанашкахъ болх: текст-дийцарш текст-суртхІотторца йустар. Декъалбарийн далийнчу масалшна анализ йарехъ декъалваран жанран башхаллаш йийцаре йар, текстийн-декъалбарийн хІоттаман анализ йар. Кхоллараллин тІедиллар: декъалваран открыткин текст кхоллар (декъалваран бахъана дешархоша шаьш хоржу). Схъайийцаран (25-35 дешан барамехъ дийцаран текст) бух санна йалийнчу текстан чулацамна йукъахъ анализ йар. Дешнаш, предложенеш, 60 дашал сов барам боцу тексташ нийса схъайазйан. Іамийна нийсайаздаран бакъонаш тидаме а оьцуш, 55 дашал сов барам боцу тексташ олуш дІайазйан. Текстана хІиттийнчу хаттаршна барта жобпаш далар. Хаттаршна тІе а тевжаш, текст барта схъайийцар. Хаттаршна тІе а тевжаш, текстан чулацам йозанан кепехъ ма-барра схъабийцар. Схъадийцар нисдан аьтто хуьлуьйту ша шена таллам бар.
Карладаккхарна а, тІечІагІдарна а – 17			
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 4 сахът			

3 класс (68 сахът)

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът², Iамор курсан дерриг дакъошкахь дIахьо)	Нохчийн мотт тIекеренан мотт санна. Мотт бовзаран некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент.	«Довзалехь а, йукъараллехь а нохчийн маттах пайдаэцар» темина къамел. Мотт къоман культурин хилам а, адамийн уьйран (тIекере лелоран) коьрта гIирс хиларх йукъахь жамIан кеп йалор. Шимма цхьаьна бен болх: нохчийн меттан хазаллех а, хьал долуш хиларх а хетарг кепе далор. Меттан кхиаран некъех лаьцна диалог. Нохчийн мотт кхиорах а, Iалашбарах а лаьцна хаамаш бийцаре бар. Йукъахь жамIан кеп йалор: тергам а, анализ, а – мотт Iаморан некъаш.
2.	Фонетика, графика, орфоэпи (курсан массо декъехь Iамадо) (12 сахът)	Нохчийн меттан аьзнаш: мукъа/мукъаза, къора/зевне мукъазнаш. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Йеха а, йоца а дифтонгаш из, уо, уьш йазйар а. Нохчийн маттахь ь гуллакх. ь, ь долчу дешнашкахь (айъа, тетрадь...) аьзнийн а, элпийн а хIоттаман базар. Дошамашца, справочникашца, каталогашца болх беш, алфавитах пайдаэцар. Аьзнийн а, аьзнийн цхьаьнакхетарийн а аларан норманаш; дешнашкахь мукъачу аьзнийн дохалла (нохчийн маттахь жигара пайдаоьцучу дешнийн масалшца).	Азнийн классификаци дIайахьа ладаме билгало къастор. Шимма цхьаьна бен болх: тIаьхьабогIучу йукъахь бечу талламца аьзнийн билгалбинчу гуламна классификации йар. Тобанашкахь болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь элпийн а, аьзнийн а барам базар. Ша бен болх: билгалдина дешнаш алфавитан къепехь дIайаздар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: алфавитан къепехь цIераш дIанисйеш кхочушдинчу тIедилларехь гIалаташ карор. Дешнийн нийса алар а, йазйар къасторхьама нийсайаздаран дошамца болх бар. Дошамашца, справочникашца алфавитах долчу хаарех боьзна болх барехула курсан массо дакъо Iаморехь практикин болх. Мукъачу аьзнийн дохаллина тIехь тергам. Ловзаран кепехь шардар: тайп-тайпанчу предложенешкахь нийса дIадеша дош
3	Дешан хIоттам (морфемика) (8 сахът)	Орам дешан ца хилча ца долу дакъа санна; цхьанаораман (гергара) дешнаш; цхьанаораман (гергарчу) дешнийн билгалонаш; цхьанаораман дешнаш а, синонимаш а довзар; дешнашкахь орам къастор (аттачу дешнашкахь); чаккхе, дешан хийцалуш долу дакъа санна.	Дешаран диалог: «Муха къастало дешнийн гергарло?» «Орам», «цхьанаораман дешнаш» бохучу кхетамашца болх: Iамат тIехь йалийнчу бакъонийн анализ. Ша бен болх: дешнийн билгалбинчу гуламехь билгалбаьккхинчу орамца дешнаш каро. Шимма цхьаьна бен болх: гергара дешнаш харжар (лахар).

² Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьажжина нисбан йиш йолуш бу барам..

		Цхъанаораман дешнаш а, цхъана дешан кепаш а. Орам, дешхъалхе, суффикс – дешан маъне дакъош. -р, - хо, -ча суффиксашца долу дешнаш. Хъастаран-жимдаран суффиксашца дешнаш кхоллар (цIа-цIелиг, кема-кемалг,...).	(Текстехъ) Гергара дешнаш лахаран Iалашонца текстан анализ. Тобанашкахъ болх: билгалбинчу моIарехъ совнаха дош карорна (гучудаккхарна) лерина тIедиллар кхочушдар (масала, гергарчу дешнийн тобанехъ синоним). Дешан кеп хийцайаларна тIехъ тергам. Шен чулацамехъ цхъана дешан кепаш йолчу текстаца болх бар: дешан кепаш лахар, дешан кепаш йустар, дешан (дешан хийцало дакъа) кепашкахъ къаьсташ долу дакъа гучудаккхар «Чаккхе» бохучу кхетамца болх: Iамат тIехъ йалийнчу бакъонан анализ. Практикин болх: Iамат тIехъ йалийнчу кепача дош хийцар, цхъана дешан кепашкахъ орам схъакарор а, билгалбаккхар а. Шардар: деллачу дешнашкахъ орам билгалбаккхар а. Ша бен болх: цхъа орам болу дешнаш тобанашка дерзор. Цхъанаораман дешнех а, дешнийн кепех а хъехархочун дийцар. Суффиксийн а, дешхъалхенийн а меттигах а, маъIнех а кхетор. Тобанашкахъ болх: билгалйинчу кепача моIа чекхбаккхар (- хо, -р, - ча суффиксийн гIоьнца керла дешнаш кхоллар). Цхъаьна бен болх: хъастаран-жимдаран суффиксашца долу дешнаш довзар.
4.	Морфологи (23 сахът)	ЦIердош: йукъара маъIна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Долахъ (фамили, цIе, ден цIе, дийнатийн цIераш, меттигийн цIераш, говзарийн, газетийн, журналийн цIераш...) а, йукъара а цIердешнаш. ЦIердешнийн терахъашца хийцадалар. Цхъаллин терахъан а, дукхаллин терахъан а бен кеп йоцу цIердешнаш. ЦIердешнийн классаш. ЦIердешнийн классийн гайтамаш. ЦIердешан дожар. ЦIердешан дожар билгалдаккхар. ЦIердешнийн дожаршца а, терахъашца а хийцадалар.	Дешаран диалог «Муьлха къамелан дакъош девза вайна?» Практикин болх: «Къамелан дакъош» таблица хIоттор (цIераш, маъIна, хаттарш, масалш). Суьрташца болх: диктант «Молчанка» (цхъаллин а, дукхаллин а терахъехъ цIердешнаш дIайаздар). ЦIердешнийш классашца хийцадаларна тIехъ тергам, дина жамIаш Iамат тIехъ балийнчу хаамца дустар. Шимма цхъаьна бен болх: билгалдинчу цIердешнийн классан гайтам билгалбаккхар. Тобанашкахъ болх: къастийнчу билгалонца (масала, класс йа терахъ) цIердешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар. Дожарш довзийтар: цIераш, хаттарш. Практикин болх: предложенешкахъ цIердешнийн дожар билгалдаккхар. Ша бен болх: тайп-тайпанчу дожаршкахъ долчу цIердешнашца предложенеш хIиттор.

		Билгалдош: йукъара маъІна, хаттарш (муха? хъенан? стенан? муханиг?), къамелехъ пайдаэцар. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн классашца а, терахъашца а, дожаршца а хийцадалар.	Лаамаза а, лааме а билгалдешнашна тІехъ тергам, бинчу тергаман жамІаш кепе далор, шен жамІаш Іамат тІехъ болчу хаамца дустар. Шимма цхъаьна бен болх: къастийнчу билгалонца (масала, лааме йа лаамаза) билгалдешнаш тобанашкахъ цхъаьнатохар. Тобанашкахъ болх: билгалдешнаш дожаршца легор. Дешаран диалог: «Дерриг билгалдешнаш хийцалой-те классашца а, терахъашца а?». Шардар: делла билгалдешнаш классашца а, терахъашца а хийцар.
		ЦІерметдош (йукъара кхетам). Йаххыйн цІерметдешнаш а, къамелехъ царах пайдаэцар а. Текстехъ цхъана дешан ца оьшу йух-йуха далор дІадаккхархъама, йаххыйн цІерметдешнех пайдаэцар.	Текстехъ цІерметдешнийн гІуллакхна тІехъ тергам. Практикин болх: текстехъ йух-йуха далийна цІердешнаш догІучу йаххыйн цІерметдешнашца хийцарехула, текст нисйар. Тобанашкахъ болх: текстехъ цІерметдешнех пайдаэцар догІуш хилар къастор, цІерметдешнех пайдаэцар дика нисцадаларехула долу къамелан гІалаташ гучудахар.
		Хандош: йукъара маъІна, хаттарш, къамелехъ пайдаэцар. Хандешан билгалза кеп. Хандешан карара, йахана, йогІу хан.	Практикин болх: шеца хандешнаш хиларна текстана анализ йар. Ловзаран кепехъ шардар: «Совнаха дош караде (хандешан билгалзачу кепара дешнаш)». Шимма цхъаьна бен болх: хандешнаш хенашца тобанашка дерзор. Кхоллараллин болх: хандешан хан а хуьйцуш, текст хийцар.
		ДештІаьхье (карладаккхар). ДештІаьхьенаш тІе, чу, церан дешхьалхенех (тІе-, чу-) къастар.	ДештІаьхьенашца а, дешхьалхенашца а йолчу предложенешна тІехъ тергам. ДештІаьхьенийн а, дешхьалхенийн къаьсташ йолчу башхаллех жамІ дар, Іамат тІехъ балийнчу хаамца иза дустар. Дешаран диалог: «Муьлхачу къамелан дакъошца доттагІалла леладо дештІаьхьено?» Цхъаьна бен болх: предложенешкахъ (атта меттигашкахъ) дештІаьхьенаш а, дешхьалхенаш а йовзар.
		Ца, ма дакъалгаш а, церан маъІна а.	Предложенешкахъ ца, ма дакъалгашна тІехъ тергам, тергаман жамІаш кепе далор.
5.	Синтаксис 11 сахът)	Предложени. Дешнийн цхъаьнакхетар. МаъІнийн (синтаксисан) хаттарийн гІоьнца предложенехъ дешнашна йукъара уьйр билгалйаккхар. Предложенин коьрта меженаш: подлежащи,	Комментари йарехула тІедиллар кхочушдар: предложенешкара, цхъанна тІера вукхунна маъІнийн хаттар хІотто тарло, шишша дош схъайазде. Предложенехъ дешнийн уьйрах хъехархочун дийцар. «Дешнийн цхъаьнакхетар» боху кхетам йукъабалор.

		сказуеми. Предложенин коьртаза меженаш (тайпанашка а ца йоькуш). Йаьржина а, йаржаза а предложенеш. Хуттург йоцчу а, а хуттургаца йолчу а предложенин цхьанатайпанчу меженашна тIехь тергам.	Ша бен болх: маьIнийн хаттарийн гIоьнца предложенешкарчу дешнашна йукъара уьйр къастор. Аларан Iалашонехула а, эмоцин изшарехула а предложенийн кепех долу хаарш карладахарна тIехьажийна йолу дешаран диалог. Дифференциаци йарехула тIедиллар: предложенешна классификаци йархьама билгало къастор. Шардар: текстехь йеллачу характеристикашца йогIу предложенеш карор. Тобанашкахь болх: предложенеш а, церан характеристикаш (аларан Iалашо, эмоцин изшар) а цхьаьнайалор. Ша бен болх: текстера дийцаран, хаттаран, тIедожоран предложенеш схьайазйар. Шимма цхьаьна бен болх: предложенийн классификаци кхочушйар. Йукъахь предложенин коьрта меженаш билгалйахаран алгоритм хIоттор. Подлежащеш а, сказуемеш а карорехула шардарш. Хуттург а йолчу а, хуттург йоцчу а цхьаьнатайпанарчу меженашца йолчу предложенешна тIехь тергам. Текстехь цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш карорна, комментари йарехула тIедиллар кхочушдар. Шимма цхьаьна бен болх: предложенин цхьанатайпанчу меженийн могIа чекхбаккхар. Кхоллараллин тIедиллар: цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш хIиттор. Предложенешна тIехь тергам: «йаьржина», «йаржаза предложенеш» кхетамаш йукъабалор.
6.	Къамел кхиор (9 сахьт)	Къамелан этикетан норманаш: барта а, йозанан а кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар, и.д.кх. Дешаран а, Iер-дахаран а тIекеренан хьелашкахь къамелан этикетан норманаш а, нийсааларан (орфоэпин) норманаш а ларйар. Диалогехь а, дискуссехь а шена хетарг кепе дало, тIечIарIдан; барт бан а, цхьаьна гIуллакхдарехь йукъарчу сацамна	Дешаран диалог: «Муха къаьста текстан тема а, текстан коьрта ойла а? Муха къасто йеза текстан тема? Текстан коьрта ойла муха къасто йеза?». Йеллачу текстийн тема а, коьрта ойла а къасторехь комментари йарехула тIедиллар кхочушдар. Дифференциаци йарехула тIедиллар: текстан тема а, коьрта ойла а къасторехь гIалаташ карор. Практикин болх: предложенийн къепе талхийнчу текстийн

	тІетан а; шимма цхъаьна, тобанашца болх кхочушбеш, дарашна тІехь таллам (контроль) бан (барта уьйр йан) гІо ден къамелан гІирсаш. Нохчийн мотт ца хуучу нахаца тІекере лелоран хьелашкахь къамелан этикетан башхаллаш. Текстан план. Текстан план хІоттор, йеллачу планаца текст йазйар. Йаххьийн цІерметдешнийн, синонимийн, хуттургийн гІоьнца текстехь предложенийн уьйр. Текстехь коьрта дешнаш. Текстийн тайпанаш (дийцар, суртхІоттор, ойлайар) къастор (билгалдахар) а, билгалйинчу кепан шен тексташ кхоллар а. Кехатан, дІакхайкхоран (объявленин) жанр. Массара цхъаьна йа ша хІоттийнчу планаца текст схъаййцар. Талламан, довзийтаран йешар. Суьртан репродукцихула барта дийцар хІоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хІоттор.	анализ а, нисйар (корректировка) а. Практикин болх: текстехь маьІнийн йукъахдитарш карор. Цхъаьна текстан план хІоттор. Шимма цхъаьна бен болх: билгалйинчу текстан план хІоттор. Тайп-тайпанчу тайпанан (дийцар, суртхІоттор, ойлайар) цхъана темина йолчу кхаа текстана тІехь тергам, текстийн хІора тайпанан башхаллех жамІийн кепаш йалор. Кхочушбинчу тергаман жамІаш «Текстийн кхо тайпа» цІе йолу таблица хІотторехь цхъаьнадалор, таблицехь гойту тексташ йустаран хІора параметраш: «Текст кхолларан Іалашо», «Текст хІотторан башхаллаш», «Меттан гІирсийн башхаллаш». Тобанашкахь болх: хІора билгалдинчу хьолаца уггар догІу текстан тайпа харжар («Текстийн кхо тайпа» цІе йолчу таблица тІе а тевжаш). Кхоллараллин тІедиллар: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепаж а тексташ (суртхІоттор, ойлайар, дийцар) хІиттор (кхоллар). Практикин болх: хІоттийнчу коммуникативни хьесапе хъаьжжина, къамелан алар хІоттор. ТІекере кхочушйечу хенахь шен къамелан культурин (оьздангаллин) ша шен мах хадор. Кхоллараллин белхаш: къамелан этикетан норманех пайда а оьцуш, шайца кхайкхар, дехар дар, бехк цабиллар дехар, баркалла алар, духатохар долу йаккхий йоцу барта а, йозанан а тексташ кхоллар. Къамелан тренинг: тобанан белхан, бинчу тергаман, кхочушбинчу мини-талламан, проектан тІедилларан жамІех доккху доцу къамел дар кечдар.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 4 сахьт		

№ п/п	Дакъа	Чулацам	Дешархойн гIуллакхдаран коьрта кепаш
1.	Нохчийн маттах болу хаамаш (1 сахът³, курсан массо декъехь дIахьо Iамор)	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна. Мотт бовзаран тайп-тайпана некъаш: тергам, анализ, лингвистикин эксперимент, мини-таллам, проект.	Iаморан диалог: «ХIора халкъана шен мотт ларбар мехала (ладаме) хIунда ду? 2007 шеран 25 апрелан N 16-РЗ йолу «Нохчийн Республикин меттанийн хьокъехь» Нохчийн Республикин законан (06.03.2020 ш. N 13-РЗ ред.) статьяш йукъарчу хьолехь йешар: «2 статья. Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш «1. Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанаш ду оьрсийн а, нохчийн а меттанаш. Нохчийн а, оьрсийн а меттанийн пачхьалкхан статус хиларо Нохчийн Республикехь дехаш долчу Россин Федерацин кхечу къаьмнийн шайн мотт кхиорехь а, цунах пайдаэцарехь а йолу бакъонаш ца изъайо». <i>(«1. Государственными языками Чеченской Республики являются русский и чеченский языки. Статус чеченского и русского языков как государственных не ущемляет права других народов Российской Федерации, проживающих в Чеченской Республике, в использовании и развитии своих языков»).</i> Хьехархочун «Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна» темина дийцар-кхетор. Россин меттанийн шортенан тайп-тайпаналех а, хIора халкъан дахарехь ненан меттан маьIнах а ойланаш кепе йалор кхочушден Iаморан диалог. Лингвистикин мини-талламан, проектан тIедилларан, мотт Iаморан методех санна, пайдаэца таро хилар дийцаре дар. Iаморан диалог «Муха харжа деза мини-таллам, проектан тIедиллар кхочушдарехь хааман хьоста?». «Текст», «Фонетика, графика, орфоэпи», и.д.кх. дакъошкахь, шаьш кхочушдарехь текстан, графин, озан хаамна, дешаран хьесапца догIуш, анализ йан хаар кхиадо практикин белхаш. Курсан массо дакъошкахь, йалийнчу кепашна тIе а тевжаш, цхьаьна ден а, ша ден а проектан тIедахкарш кхочушдар.

³ Билгалбина сахътийн барам хьехаман кепехь бу, дешархойн хьашташка, лехамашка хьаьжжина нисбан йиш йолуш бу..

2.	Фонетика, графика, орфоэпи (2 сахът, курсан массо декъехъ дIахьo Iамор)	Йеллачу параметрашца дашехъ а, дашехъ доцуш а абзнийн характеристика, дустар, классификаци йар. Дешан абзнийн-элпийн таллам. Къамел даран (говoreние) а, йешаран а процессехъ нийса интонаци (иэшар). Абзнийн, абзнийн цхьабнакхетарийн аларан норманаш; дешнашкахъ, хIинцалерчу нохчийн литературни меттан норманашца йогIу, йохалла (Iаматехъ Iамочу дешнийн кIезиг масалшна тIехъ).	Йешначу текстан чулацамах кхетар. Iаморан диалог «Муьлхачу билгалонашца абзнийн характеристика йан хаьа вайна?». Шимма цхьабна болх бар: йеллачу билгалонашца абзнийн барта характеристика кхочушйар. Абзнийн-элпийн талламна йеллачу алгоритмана цхьабна анализ кхочушйар. Практикин болх: деллачу дешнийн абзнийн-элпийн таллам дIабахьар.
3.	Лексика (3 сахът)	Къамелехъ синонимех, антонимех, омонимех пайдаэцарна тIехъ тергам. Къамелехъ дешнийн чIагIделлачу цхьабнакхетарех (фразеологизмех) пайдаэцарна тIехъ тергам (довзийтар).	Iаморан диалог «Стенна оьшу дешнаш?» Комментареш а йеш, тIедиллар кхочушдар: текстан предложенера йукъахдитар долчоьх хIотто синонимийн могларера догIу дош харжар, шен харжамах кхетор. Тобанашкахъ болх: дидактикин текстаца болх, предложенешкахъ дешнаш догIуш хиларан анализ, дешан харжам дика ца нисбелла меттигаш карор, карийна гIалаташ нисдар (утгар нийса синоним харжар). Суьрташца болх: суьрташ шайца догIучу фразеологизмашца цхьабнадалор. Шимма цхьабна бен болх: фразеологизмаш а, церан маьIнаш а цхьабнадалор. Тобанашкахъ болх: тексташкахъ фразеологизмаш лахар. Кхоллараллин тIедиллар: фразеологизман хIоттамна йукъа догIучу дешнийн маьIнех ма-дарра кхетаран буха тIехъ забарийн шайн суьрташ кхоллар (дахкар).
4.	Дешан хIоттам (морфемика) (3 сахът)	Хийцалучу дешнийн хIоттам, морфемаш атта къасталучу дешнашкахъ орамаш, дешхьалхенаш, суффиксаш, чаккхенаш билгалйахар (Iамийнарг карладаккхар). Дешан лард. Чолхе дешнаш (довзийтар).	Iаморан диалог: «Дешан муьлха дакъош девза вайна?», диалог дIайахарехъ дешан дакъойх Iамийнарг карладаккху (маьIна, къасторан некъ, билгалдаккхаран некъ). Дешан лард йовзийтар, «дешан лард» кхетам йукъабалор. Цхьабна гIуллакхдар: дешан хIоттамца таллам баран алгоритм хIоттор. Шардар: хIоттийнчу алгоритмаца дешан хIоттамца таллам бар дIадахьар. Шимма цхьабна бен болх: дешан хIоттамна бинчу талламехъ гIалаташ лахар. Вовше таллам а беш, хIораммо ша кхочушбен болх: далийнчу

			дешнийн лард къастор. Іаморан диалог: «Муълхачу дешнех ала мегар ду чолхе дешнаш?». «Чолхе дешнаш» кхетам йукъабалор. Цхъаьна бен болх: далийнчу дешнашна йукъахь чолхе дешнаш карор.
5.	Морфологи (27 сахьт)	Коьрта а, гІуллакхан а къамелан дакъош (йуьхьанцара довзийтар). Цердош. Цердешнийн легар. 1, 2, 3, 4-чу легарийн цердешнаш. Долахь цердешнийн легар (цІераш, фамилеш).	«Къамелан дакъош» таблица болх, таблицин чулацаман анализ. Тобанашкахь болх: дешнаш тобанашкахь цхъаьнатоха бух карор (къастор) (тобанашка дерзорхьама тайп-тайпанчу билгалонех пайдаэца мега, масала: къамелан дакъошца; цердешнашна - классашца, терахьашца, легаршца, хандешнашна - хаттаршца, хенашца). Практикин болх: цердешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Шардар: дешнаш а, церан грамматикин характеристикаш а цхъаьнайалор. Работа в парах: цердешнаш тайп-тайпанчу баххашца тобанашка дерзор. Шардар: текстехь билгалйинчу грамматикин характеристикашца цердешнаш карор. Дифференцированни тІедиллар: цердешнийн могаьрехь совнах цердош карор – тобанехь кхечу дешнийн йолу грамматикин билгалонех муьлхха а цхъаь йоцу цердош. Практикин болх: билгалдешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Комментареш а йеш, билгалдешан кеп цердешан кепаци цхъаьнайалоран тІедиллар кхочушдар. Тобанашкахь болх: дидактикин текстан анализ, текстехь лааме а, лаамаза а билгалдешнаш карор. Практикин болх: хандешан грамматикин билгалонаш къастор. Комментарешца тІедиллар кхочушдар: хандешнаш а, церан грамматикин характеристикаш цхъаьнайалор. Тобанашкахь болх: хандешнаш тобанашкахь цхъаьнатохар (хенашца а, билгалзачу кепаци). ТІедиллар цхъаьна кхочушдар: текстехь хандешнаш хиларехула
		Билгалдош. Лаамаза а, лааме а билгалдешнаш. Билгалдешнийн легар. 1,2-чу легаран билгалдешнаш. Легалуш доцу билгалдешнаш (хьенан? стенан? хаттаршна жоп лун билгалдешнаш).	
		Терахьдош. Масаллин а, рогааллин а терахьдешнаш.	
		Церметдош. Йаххьийн церметдешнаш (карладакхар). Цхьаллин а, дукхаллин а терахьан йаххьийн церметдешнийн дожаршца хийцадалар.	
		Хандош. Хандешан билгалза кеп. Хандешнийн карара, йахана, йогу хан. Хандешнаш хенашца хийцадалар.	
		Куцдош (йукъара кхетам). МаьІна, хаттарш, къамелехь пайдаэцар.	

		ДештIаьхье. Хуттург. Цхьалхе а, чолхе а предложенешкахь хуттургаш. Дакъалгаш <i>ца, ма</i>, церан маьIна.	анализ. Куцдешнашна тIехь тергам: маьIна билгалдар. Практикин болх: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къастор. Дифференцированни тIедиллар: цIердешнийн, билгалдешнийн, хандешнийн грамматикин билгалонаш къасторехь гIалаташ лахар. Практикин болх: кхетам (легар, хандешан билгалза кеп, терахь, и. д. кх.) шен йоццучу характеристикаца цхьаьнабалор.
6.	Синтаксис (9 сахьт)	Дош а, дешнийн цхьаьнакхетар а, предложени а, церан тераллех а, башхаллех а кхетар; аларан Iалашоне хьаьжжина, предложенийн тайпанаш (дийцаран, хаттаран, тIедожоран); синхаамийн изшаре (айдаран а, айдаран йоцу а) хьаьжжина, предложенийн тайпанаш; йаьржина а, йаржаза а (Iамийнарг карладаккхар). Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьанатайпанчу меженашца йолу предложенеш: хуттургаш йоцу а, хуттургашца йолу а. Цхьанатайпанчу меженашца йолчу предложенешкахь дагардаран интонаци (изшар). Цхьалхе, чолхе предложени (йовзийтар). предложение (ознакомление).	Предложени, дешнийн цхьаьнакхетар, дош дустарца а, церан тераллин а, башхаллин а баххаш далорца а, дIахьош йолу Iаморан диалог. Тобанашкахь болх: аларан Iалашоне а, эмоцин изшаре а хьаьжжина предложенийн классификаци. Цхьалхечу предложенин синтаксически таллам. Цхьалхе а, чолхе а предложенийн башхаллашна тIехь тергам. Шардар: къаьсттинчу билгалонца предложенеш тобанашка йерзор. Цхьаьна гIуллакхдар: дешнийн цхьаьнакхетарш а, предложенеш а хIиттор. Практикин болх: Iамийна кхетамаш (предложенин цхьанатайпанара меженаш, чолхе предложени) масалшца цхьаьнабалор.
7.	Орфографи а, пунктуаци а (9 сахьт)	Орфографин син иралла нийсайаздаран гIалат дан тарлун меттигах кхетар санна; ша хIоттийна а, схьакховдийна а тексташ талларехь таллам а, ша шена таллам а (карладаккхар а, нийсайаздаран керлачу коьчалехь пайдаэцар а). Нийсайаздаран (орфографин) дошамах, дешан нийсайаздар къастош (нисдеш), пайдаэцар. Нийсайаздаран бакъонаш а, царах пайдаэцар а: дешхьалхенийн цхьаьна а, къаьстина а йазйар; хуттургаш йоцуш а, хуттургашца а цхьаьнатоьхначу предложенешкахь сацаран хьаьркаш. Шина цхьалхечу предложенеш лаьттаху чолхечу предложенеш сацаран хьаьркаш (тергам).	ХIокху классехь Iамочу нийсайаздаран бакъонех пайдаэцаран алгоритмийн моделах хIиттор, хIиттийнчу алгоритмех пайдаэцар. Текстана, билгалйинчу бакъонца догIу дешнаш чулацамехь хиларна, комментари а йеш, анализ йар. Таллам кхиорна шардар: дидактикин текстаца болх беш, дешнийн йаздар нийсайаздаран (орфографин) норманашца догIуш хилар къастор, нийсайаздаран (орфографин) гIалаташ карор. Тобанашкахь болх: дешнашкахь гIалаташ карор а, гIалат динчу меттахь дилла деза элп харжарх кхетор а. Шимма цхьаьна бен болх: пайдаоьцучу бакъонийн тайпанца дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Тобанашкахь болх: йаздар Iамийнчу бакъонашца кхето таро йолу дешнаш тобанашкахь цхьаьнатохар. Нийсайаздаран (орфографин) хьесап кхочушдаран шен жамIан

			мах хадор, тексташ схьайазйарехь а, олуш дIайазйарехь а гIалаташ изшорхьама хьехархочун гIоьнца шен дараш нисдар (корректировать дар). Проектан тIедиллар: халачу дешнийн шен дошам хIоттор (йаздар ма-аьлла дагахь ца лаьттаху, йиллина шеконаш кхоллалучу, и.д.кх. дешнийн). Шен таронийн мах хадоран хьал кхоллар: нийсайазйаран коьчал тIечIагIйан шардарш харжар. Кхин тIе хааман хьостанех пайдаэцар оьшу проблемни хьал: нийсайаздаран дошамца дешнийн йаздар нисдар (цу йукьахь электронни носитель тIехь йерш). Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакьонашна максимале барамехь дешнаш йукьа а далош, шен тексташ кхоллар. Проектан тIедиллар: билгалйинчу бакьонна шен дешнийн диктанташ хIиттор. Дешнийн дIайаздаран нийса хилар ша таллар, нийса ца йаздина дешнаш карор а, шен гIалаташ нисдар а. Йаздар нийса хиларан бух абалорехь, нийсайаздаран коьчал тIехь бинчу тергаман жамI дарехь барта алар.
8.	Къамел кхиор (8 сахьт)	Барта а, йозанан а тIекеренан хьелаш (кехат, декъалваран открытка, дIакхайкхор (объявлени), и.д.кх.); диалог; монолог; текстан цIарехь текстан тема йа коьрта ойла гайтар. Йозанан къамелан нийса хилар, хьал долуш хилар, исбаьхьалла а тидаме а оьцуш, тексташ (йелларш а, шен а) нисйар. Схьайийцар, дIайазйар (текстан барта а, йозанан кепахь а ма-йарра схьайийцар, текстан барта хоржуш схьайийцар). Сочинени йозанан белхан тайпа санна. Талламан, йовзийтаран йешар. Текстехь гучу кепехь балийна хаам лахар. Текстехь болчу хааман буха тIехь цхьалхечу жамIийн кепаш йалор. Текстехь болчу хааман интерпретаци а, жамIдар а.	Тобанашкахь болх: текстана анализ йар, Iалашонца а, тIекеренан хьелашца а меттан гIирсийн харжар нийсачу буха тIехь хилар. Шимма цхьаьна бен болх: текстан анализ а, цуьнан чулацамехь маьIнин гIалаташ карор а. Кхоллараллин тIедахкарш: тайп-тайпанчу тайпанийн барта а, йозанан кепахь а тексташ (суртхIоттор, ойлайар, дийцар) кхоллар. Практикин болх: билгалдинчу хьолаца йогIу жанр харжар а, кехат, декъалваран открытка, дIайаздарш (записки) йаздар а. Кхоллараллин тIедиллар: цхьана темина тайп-тайпанчу тайпанийн тексташ хIиттор (суртхIоттор, дийцар, ойлайар). Практикин болх: йешначу книгина отзыв (хетарг) йазйар. Тобанашкахь болх: маьIнийн гIалаташ долу текст нисйар (корректировать йар). тIедиллар цхьаьна кхочушдар: критерешца текстийн анализ: нийса, хьал долуш хилар, къаьсташ хилар (исбаьхьалла). 80 дашал сов барам боцу тексташ нийса схьайазйан. Iамийна нийсайаздаран бакьонаш тидаме а оьцуш, 75 дашал сов

			барам боцу тексташ олуш дІайазІан. Изложенешна а, сочиненешна а тІехь болх беш шен дарийн анализ, шен дараш йалийнчу алгоритмашца дустар. Іаморан хьесап кхочушдар нийсахиларан ша шен мах хадор: шен текст йуьхьанцарчу текстаца (изложенешкахь) а, билгалйинчу темица (сочиненешкахь) а йустар. Практикин тІедиллар: Іаморан-практикин хьесап кхочушдархьама хаам схьаэцаран хьоста харжар (дошаман, справочникан билгал цхьа тайпа). Кхоллараллин тІедиллар: гуш-хезаш гІеххьа (кІеззиг) кьамел дарна кечам.
Резерв (дийнна дешаран шарна) – 6 сахьт			

Йуххедиллар

Дешаран-методически а, хаамийн-ресурсийн а кхачойар

Дешаран-методически пособиш

1. Абат. Белхан тептар. 1 класс.
2. Берийн бошмашна а, юьхьанцарчу классашна а лерина хрестомати. (ХІоттийнарг. С. Э. Эдилов. – Соьлжа-ГІала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 320 аґІо.
3. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 2 класс.
4. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 3 класс.
5. Нохчийн мотт. Белхан тептар. 4 класс.
6. РТБ. Нохчийн мотт. 4 класс. ЖамІан белхаш: 12 вариант (Региональни талламан белхаш. Нохчийн мотт. 4 класс. ЖамІийн белхаш: 12 вариант + хьехархочунна йуххедиллар) /Абдурзаков Ш. И., Дашаева Л. Х., Дудаев С. А.-Х., Тутаева С. Л., Хунарикова П. А.– Соьлжа-ГІала, 2018 – 80 аґІо + 1 брош. (48 аґІо).
7. Эдилов С. Э. Ловзуш, Іема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. – Соьлжа-ГІала: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 аґІо.

Іилманан литература

8. Нохчийн меттан коьрта бакьонаш / Джамалханов З. Д., Мациев А. Г., Овхадов М. Р., Халидов А. И., Вагапов А. Д., Умхаев Х. С., Бадаева А. С., Ирезиев С.-Х. С.-Э., Абдулкадыров А. Т., Юнусов Х. И., Солтаханов И. Э., Дадаев С.-Х. П., Султанов З. А. – Грозный: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2022. – 64 аґІо.

9. Эдилов С. Э. Нохчийн мотт а, керла технологеш а – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 285 аҟа.

Методически литература

10. Айдамирова М. А. Т1екхуьучу чкзурана культурин-историн т1аьхьало йовзийатехь музейн г1уллакх. Дешаран пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 89 аҟа.

11. Джембеков Ш. А. Нохчийн фольклор. – Соьлжа-Г1ала: Нохч-Г1алг1айн издательско-полиграфическои цхьаьнакхетаралла «Книга», 1991. – 592 аҟа.

12. Джембеков О. А., Джембекова, Т. Б. Нохчийн халкъан барта кхолларалла. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2012. – 427 аҟа.

13. Эдилов С. Э. Изложенина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аҟа.

14. Эдилов С. Э. Сочиненина 1амор. Хьехархочунна г1оьнна методически пособи. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аҟа.

15. Эдилов С. Э. Дешаран пособи. Нохчийн меттан практикум. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2020 г. – 320 аҟа.

Дошамаш

16. Абдулкадырова Р. А. Йуьхьанцарчу ишколана суьртийн нохчийн-оьрсийн-ингалсан дошам. – Соьлжа-Г1ала: АО «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2018. – 152 аҟа.

17. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан географически терминийн дошам. – Соьлжа-Г1ала: ГУП «Издательско-полиграфический комплекс "Грозненский рабочий"», 2008. – 190 аҟа.

18. Вагапов А. Д. Нохчийн меттан этимологин дошам. Том 1. – Махачкала: «Алеф» (ИП «Овчинников»), 2019. – 301 аҟа.

19. Мациев А. Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. – М.: ГИИ НС, 1961. – 625 а.

20. Умархаджиев С. М., Астемиров А. В., Асхабов Х. И., Бадаева А. С., Вагапов А. Д., Израилова Э. С., Султанов З. А. Оьрсийн-нохчийн, нохчийн-оьрсийн компьютерни лексикин дошам – Соьлжа-Г1ала: НР 1Н, 2017. – 238 аҟа.

Хаамийн ресурсаш

21. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка) // URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)

22. Дешаран портал «Нохчийн электронан ишкол» // URL: <https://desharkho.ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)

23. Нохчийн-оьрсийн, оьрсийн-нохчийн онлайн-дошам «Дикдошам» // URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru/> (хьаьжна: 03.10.2022 ш.)

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

1КЛАСС

№ п/п	Программин дахьойн а, темийн а цѳераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Абатал хьалхара мур	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		7			
2.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатан мур	50	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		50			
3.1.	Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхьара мур	9	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриге:		9			
ПРОГРАММИЦА САХЬТИЙН БАРАМ		66	0	0	

**Нохчийн меттан тематикин планировани
2 класс**

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
	Дакъа 1. Маттах лаьцна йукъара кхетам				
1.1	Мотт адамийн тIекеренан коьрта гIирс а, къоман культурин хилам а санна	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
1.2	Россин а, дуьненан а меттанийн шортенан тайп- тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Вайн къамел а, вайн мотт а	1	0	0	www. desharkho.ru
1.3	1амийнарг карладаккхар	1	0	0	ps95.ru/dikdosham
1.4	Къамел	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декъехула дерриг сахьташ		4			
	Дакъа 2. Фонетика, графика, орфоэпи				
2.1.	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.2	Мукъа аьзнаш а , элпаш а	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.3	Мукъа аьзнаш а, церан билгалонаш а	1	0	0	desharkho.ru

					ps95.ru/dikdosham/
2.4	Элпаш э, е йукъадог1у дешнаш	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/
2.5	Мукъаза аз а, элп а й	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.6	Элпаш Е,Ё,Я,Яь,Ю,Юь йукъадог1у дешнаш	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.7	Мукъаза азнаш а,уьш элпашца билгалдар а	1	0	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.8	Нохчийн абат	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.9	Дош а, дешдакъа а.	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
2.10	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	1	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.11	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уьш йозанехь билгалдахар	1	1	0	ps95.ru/dikdosham/
2.12	Дехий, доций мукъа азнаш	2	0	0	ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.

2.13	Зевне а, кѡра а мукѡа аѡнаш а, уѡш ѡзанехѡ билгалдахар а	2	1	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
2.14	Мукѡа аз а, элп а ѡ	2	0	0	desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декѡхула дерриг сахѡаш		19			
Дакѡ 3. Дешан хѡттам					
3.1.	Гергара дешнаш	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
Декѡхула дерриг сахѡаш		2			
Дакѡ 4. Кѡамелан дакѡш					
4.1	Хѡуманаш билгалѡен дешнаш	2	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
4.2	Дештѡаѡхѡенаш	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/
4.3	Хѡуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0	www. desharkho.ru
4.4	Хѡуманийн билгало гойту дешнаш	2	0	0	www. urok95/ru.
Декѡхула дерриг сахѡаш		7			
Дакѡ 5. Синтаксис					
5.1	Предложени	5	0	0	www. desharkho.ru www. urok95/ru.
Дерриг:		5			

Дакъа 6. Орфографи					
6.1	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха-тlаьхьа нисделча нийсайаздар	1	0	0	www. Desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. Urok95/ru.
6.2	ЕВ, ОВ, АВВ йукъадогlу дешнаш	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.3	Элпаш Ъ,Ё,Ф,Щ йукъадогlу дешнаш	1	0	0	www. desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. urok95/ru.
6.4	Дешнаш сехьадахар	1	1	0	
6.5	Доккха элп	2	0	0	www. Desharkho.ru ps95.ru/dikdosham/ www. Urok95/ru.
Дерриг:		7			
Дакъа 7. Къамел кхиор					
7.1	Хаттаршна тlе а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехь «Хьуьнан «бахархошна» дийцаран текстана изложени йазйар (Iаморан)	1	0	0	
7.2	Суьртан репродукцихула барта дийцар хlоттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хlоттор	1	0	0	
7.3	Текст. Текстан билгалонаш: текстера предложенийн маьlнийн цхьаалла; текстера предложенийн хьалх-тlаьхьалла; текстехь кхочушхилла йаьлла ойлa гайтар.	2	0	0	
Дерриг:		4			
8	Шарахь Iамийнарг карладаккхар, тlеclагlдар.	16	2		www. Desharkho.ru

					ps95.ru/dikdosham/ www. Urok95/ru.
Дерриг:		18			
10.3	Талламан белхаш	5	5		
Программин сахътийн барам		68			

Нохчийн меттан тематикин планировани

3 класс

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а ц1ераш.	Сахътийн барам			Электронни дешаран ресурс
		Декъан сахъташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
Дакъа 1. 1амийнарг карладаккхар					
1.	Нохчийн мотт т1екеренан мотт санна. Къамел. Текст. Предложени. Доларчу ц1ерашкахъ доккха элп йаздар. Цхъанаораман дешнаш.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiy n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosha m/ru/

Дерриг:		4			
Дакъа 2. Аьзнаш а, элпаш а.					
2.	Аз а,элп а вовшех муха къаьста? Аьзнаш а, элпаш а. Дош. Дешдакъа. Дош сехьадаккхар. Деха а, доца а мукъа аьзнаш. Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш. Къасторан хьаьркаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Доца шеконан мукъа аьзнаш. Дешан чаккхенгахь –Н йаздар.	13	1	0	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		14			
Дакъа 3. Предложени.					
3.	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш. Айдаран предложени. Т1еч1аг1дар. Подлежащи а, сказуеми а. Предложения, дешнийн цхьанакхетарш а. Текст.	11	1	0	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		12			
Дакъа 4. Дешан х1оттам.					
4.	Орам. Орамехь шалха мукъаза элпаш йаздар. Чаккхе. Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар. Дешхьалхе. Дешхьалхе а, дешт1аьхье а. Суффикс.	8	1	0	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

					n-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		9			
Дакъа 5. Къамелан дакъош.					
5.	Къамелан дакъош. Цердешнийн терахъаш.	2	0	0	https://desharkho.ru/ www.urok95/ru
Дерриг:		2			
Дакъа 6. Цердош.					
6.	Цердош. Доккхачу элпаца йазден Цердешнаш. Цердешнийн терахъашца хийцадалар. Цердешнийн классаш. Цердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар). Течлаглар.	9	1		https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10			
Дакъа 7. Билгалдош.					
7.	Билгалдош. Дуьхьал маъла долу билгалдешнаш. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш. Билгалдош течлаглар.	4			https://desharkho.ru/ www.urok95/ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/

					https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		4			
Дакъа 8. Хандош.					
8.	Хандош. Хандешнийн хенашца хийцадалар. Хандешан билгалза кеп. Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар.	8	1	1	https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		10			
Дакъа 9. Шарахъ 1амийнарг карладаккхар.					
9.	Текст. Дешан х1оттам. Къамелан дакъош. Аьзнаш а, элпаш а. Цердешнийн дожарш.	3			https://desharkho.ru/ www.urok95.ru https://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus/ https://ps95.ru/dikdosham/ru/
Дерриг:		3			
Дакъа 10. Къамел кхиор					
10.1	Йалийнчу планна т1е а тевжаш, «Бух1анан к1орни» дийцарна изложени йазйар (1аморан). Аг1о-28	1	0	0	

10.2	Суьртан репродукцихула барта дийцар хЮттор. Ша бинчу тергамашкахула а, хаттаршкахула а барта дийцар хЮттор	1	0	0	
10.3	Суьрта тIехь сочинени	1	0	1	
Дерриг:		4			
	Талламан белхаш	4			
	ТIера схьайазйар.	1			
Дерриг		5			
Программин сахьтийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

4 КЛАСС

№ п/п	Программин дакъойн а, темийн а цIераш	Сахьтийн барам			Электронни дешаран ресурс.
		Разделан сахьташ	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш	
1.1	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна. 1амийнарг карладаккхар	19	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		20			

2.1.	Ціердош	15	1	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		16			
3.1.	Билгалдош	7	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		7			
4.1.	Терахьдош	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		2			
5.1	Ціерметдош	3	0	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		4			
6.1	Хандош	7	1	1	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		9			
7.1	Чолхе предложенеш	2	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
Дерриг:		2			
8.1	Тіедерзар	1	0	0	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

Дерриг:		1			
9.1	1амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар.	6	1	0	
Дерриг:		7			
Дакъа 10. Къамел кхиор					
10.1	Йалийнчу планна планаца «Шеран заманащ» 1аморан изложени йазйар	1	0	0	
10.2	Барта дийцар «1а». Суъртан репродукцихула текст х1оттор. (Аг1о 73)	1	0	0	
10.3	Текстах пайда а оьцуш, изложени йазйар. (Аг1 о 107)	1	0	1	
10.4	К. Маковскийн «Дог1анах девдда дог1у бераш» суъртан репродукцихула текст-суртх1оттор йазйар. (Аг1о 118)	1	0	1	
10.5	Талламан белхаш	4			
Дерриг:		6			
Программин сахътийн барам		68			

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

1 класс

№ п/п	Урокан тема	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
Абатал хьалхара мур-7 сахьт						
1	Йоза йаздаран кеп а, цуьнан аг1онаш т1ера сизаш довзийтар	1	0	0	2.09	https://urok95.ru/
2	Мог1анаш а, мого1анийн йаккъаш а	1	0	0	4	https://desharkho.ru/
3	Нийса сизаш хьекхар	1	0	0	9	https://urok95.ru/
4	Деха а, доца а сизаш хьекхар	1	0	0	11	https://desharkho.ru/
5	Доца сизаш йукъахь т1адам	1	0	0	16	https://urok95.ru/
6	Лахахь,лакхахь хьаьвзина сизаш	1	0	0	18	https://urok95.ru/
7	Элпийн меженаш йазйар	1	0	0	23	https://desharkho.ru/
Деша а, йаздан а 1амош болу абатал мур - 50 сахьт						
8	Мог1анан а,доккха а элп «Аа»	1	0	0	25	https://desharkho.ru/
9	Мог1анан а,доккха а элп «Уу»	1	0	0	30	https://urok95.ru/
10	Мог1анан а,доккха а элп «Оо»	1	0	0	2.10	https://urok95.ru/
11	Мог1анан а,доккха а элп «Ии»	1	0	0	7	https://urok95.ru/
12	Мог1анан а, доккха а элп «Лл»	1	0	0	9	https://desharkho.ru/
13	Мог1анан а,доккха а элп «Мм»	1	0	0	14	https://urok95.ru/
14	Мог1анан а,доккха а элп «Сс»	1	0	0	16	https://urok95.ru/
15	Мог1анан а, доккха а элп «Рр»	1	0	0	21	https://desharkho.ru/
16	Мог1анан а,доккха а элп «Хх»	1	0	0	23	https://desharkho.ru/

						u/
17	Могланан а, доккха а элп «Бб»	1	0	0	5.11	https://urok95.ru/
18	Могланан а, доккха а элп «Дд»	1	0	0	7	https://desharkho.ru/
19	Могланан а, доккха а элп «Ее»	1	0	0	12	https://urok95.ru/
20	Могланан а, доккха а элп «Нн»	1	0	0	14	https://desharkho.ru/
21	Могланан а, доккха а элп «Тт».	1	0	0	19	https://urok95.ru/
22	Могланан а, доккха а элп «Вв».	1	0	0	21	https://desharkho.ru/
23	Могланан а, доккха а элп «Зз»	1	0	0	26	https://urok95.ru/
24	Могланан а, доккха а элп «Йй»	1	0	0	28	https://urok95.ru/
25	Могланан а, доккха а элп «Кк»	1	0	0	3.12	https://desharkho.ru/
26	Могланан а, доккха а элп «Пп»	1	0	0	5	https://urok95.ru/
27	Могланан а, доккха а элп «Ээ»	1	0	0	10	https://desharkho.ru/
28	Могланан а, доккха а элп «Шш»	1	0	0	12	https://desharkho.ru/
29	Могланан а, доккха а элп «Цц»	1	0	0	17	https://urok95.ru/
30	Могланан а, доккха а элп «I»	1	0	0	19	https://desharkho.ru/
31	Кледа хьаьрк «Ь» йаздар	1	0	0	24	https://urok95.ru/
32	Къасторан хьаьрк «Ъ» йаздар	1	0	0	26	https://urok95.ru/
33	Могланан а, доккха а элп «Хь хь»	1	0	0	14.01	https://desharkho.ru/
34	Могланан а, доккха а элп «Кх кх»	1	0	0	16	https://desharkho.ru/
35	Могланан а, доккха а элп «Къ къ»	1	0	0	21	https://urok95.ru/
36	Могланан а, доккха а элп «Гг»	1	0	0	23	https://urok95.ru/
37	Могланан а, доккха а элп «ГгIгI»	1	0	0	28	https://desharkho.ru/

38	Могланан а, доккха а элп «Аь аь»	1	0	0	30	https://desharkho.ru/
39	Могланан а, доккха а элп «ОьОь»	1	0	0	04.02	https://desharkho.ru/
40	Могланан а, доккха а элп «УьУь»	1	0	0	6	https://urok95.ru/
41	Могланан а, доккха а элп «Чч»	1	0	0	11	https://desharkho.ru/
42	Могланан а, доккха а элп «Ч1ч1»	1	0	0	13	https://urok95.ru/
43	Могланан а, доккха а элп «Т1т1»	1	0	0	25	https://urok95.ru/
44	Могланан а, доккха а элп «Жж»	1	0	0	27	https://desharkho.ru/
45	Могланан а, доккха а элп «Х1х1»	1	0	0	4.03	https://desharkho.ru/
46	Могланан а, доккха а элп «К1к1»	1	0	0	6	https://desharkho.ru/
47	Могланан а, доккха а элп «ЮЮ»	1	0	0	11	https://urok95.ru/
48	Могланан а, доккха а элп «ЮьЮь»	1	0	0	13	https://desharkho.ru/
49	Могланан а, доккха а элп «Яя»	1	0	0	18	https://urok95.ru/
50	Могланан а, доккха а элп «ЯьЯь»	1	0	0	25	https://desharkho.ru/
51	Могланан а, доккха а элп «Ц1ц1»	1	0	0	27	https://urok95.ru/
52	Могланан а, доккха а элп «П1п1»	1	0	0	8.04	https://urok95.ru/
53	Могланан а, доккха а элп «Фф»	1	0	0	10	https://urok95.ru/
54	Могланан а, доккха а элп «Ёё»	1	0	0	15	https://urok95.ru/
55	Могланан а, доккха а элп «Щщ»	1	0	0	17	https://desharkho.ru/
56	Элп «Ы»	1	0	0	22	https://urok95.ru/
57	Нохчийн алфавит	1	0	0	24	https://urok95.ru/

Деша а, йаздан а 1амош болу абатал т1аьхъара мур- 9 сахът						
58	Дешнаш, предложенеш йазйар	1	0	0	29	https://urok95.ru/
59	Дош дехъадаккхар	1	0	0	6.05	https://urok95.ru/
60	Текст. Предложени	1	0	0	8	https://desharkho.ru/
61	Уьн т1ера текст схъаязйар	1	0	0	13	https://desharkho.ru/
62	Уьн т1ера текст схъаязйар	1	0	0	15	https://desharkho.ru/
63	Шен школах лаьцна муха дийца деза	1	0	0	20	https://urok95.ru/
64	Винчу денца декъал муха ван веза	1	0	0	22	https://desharkho.ru/
65	Муха дийца деза х1ума муьлхачу басахъ йу	1	0	0		https://urok95.ru/
66	Кхеторан диктант	1				
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		66	0	0		

ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

2 класс

№ pag1	Урокан чулацам	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1	Мотт адамийн тӀекеренан коьрта гӀирс а, къоман культурин хилам а санна	1	0	0	01.09	https://desharkho.ru/
2	Россин а, дуьненан а меттанийн шортенан тайп-тайпаналлех йуьхьанцара кхетамаш. Вайн къамел	1	0	0	04.09	https://urok95.ru
3	1амийнарг карладаккхар	1	0	0	08.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
4	Къамел	1	0	0	11.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
5	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0	15.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
6	Мукъа аьзнаш а , элпаш а	1	0	0	18.09	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
7	Мукъа аьзнаш а, церан билгалонаш а	1	0	0	22.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
8	Элпаш э, е йукъадогӀу дешнаш	1	0	0	25.09	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
9	Мукъаза аз а, элп а й	1	0	0	29.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
10	Элпаш Е,Ё,Я,Яь,Ю,Юь йукъадогӀу дешнаш	1	0	0	02.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
11	Мукъаза аьзнаш а,уьш элпашца билгалдар а	1	0	0	06.10	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
12	Нохчийн абат	1	0	0	09.10	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

13	Дош а, дешдакъа а	1	0	0	13.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
14	Дешнаш сехьадахар	1	0	0	16.10	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
15	Талламан болх	1	1	0	20.10	1-чу чийрикан талламан болх
16- 17	Г1алаташ т1ехъ болх. Предложени	2	0	0	23.10 06.11	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
18- 19	Текст	2	0	0	10.11 13.11	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
20	«Синтарш дог1ар» суьртан репродукцихула барта дийцар х1оттор. (Аг1о 50)	1	0	0	17.11	
21	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъа азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар	1	0	0	20.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
22	Шалха элпашца билгалдеш долу мукъаза азнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар	1	0	0	24.11	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
23	Талламан болх. Т1ерасхъайазйар	1	1	0	27.11	
24	Мукъаза шиъ шалха элп хьалха- т1аьхъа нисделча нийсайаздар	1	0	0	01.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
25	Хаттаршна т1е а тевжаш, 30-45 дешнийн барамехъ «Хъуьнан «бахархошна» дийцаран текстана изложени йазйар (аг1о 88) (1аморан)	1	0	0	04.12	
26- 27	Дехий, доций мукъа аьзнаш	2	0	0	08.12 11.12	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
28	ЕВ, ОВ, АьВ йукъадог1у дешнаш	1	0	0	15.12	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham

29-30	Зевне а, кьора а мукъаза аьзнаш а, уьш йозанехъ билгалдахар а	2	0	0	18.12 22.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
31	Талламан болх	1	1	0	25.12	2-чу чийрикан талламан болх
32	Галаташ тIехъ болх. Элпаш Ъ,Ё,Ф,Щ йукъадогIу дешнаш	1	0	0	29.12	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
33-34	Мукъаза аз а, элп а ъ	2	0	0	12.01 15.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
35	Дош а, предложени а	1	0	0	19.01	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
36-37	ХIуманаш билгалйен дешнаш	2	0	0	22.01 26.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
38-39	Доккха элп	2	0	0	29.01 02.02	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
40	ДештIаьхьенаш	1	0	0	05.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
41-42	ХIуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0	09.02 12.02	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
43-44	ХIуманийн билгало гойту дешнаш	2	0	0	16.02 19.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
45-46	Гергара дешнаш	2	0	0	26.02 02.03	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
47-48	Предложени	2	0	0	05.03 12.03	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
49-50	Iамийнарг карладаккхар. Нохчийн абат	2	0	0	16.03 19.03	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
51	Дешнаш сехьадахар	1	0	0	23.03	https://urok95.ru ps95.ru/dikdosham
52	Талламан диктант	1	1	0	26.03	3-чу чийрикан талламан болх

53	Глалаташ тлехъ болх. Дешнаш сехъадахар	1	0	0	06.04	https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
54-55	Дехий, доций мукъа абзнаш	2	0	0	09.04 13.04	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
56-57	Мукъаза шиъ шалха элп хьалхатлабхъа нисделча нийсайаздар	2	0	0	20.04 23.04	https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
58-59	Хлума билгалйеш долу дешнаш	2	0	0	27.04 30.04	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
60-61	Дештлабхъенаш	2	0	0	07.05 14.05	https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
62	Парглат диктант (агlo № 136)	1	0	0	18.05	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
63-64	Хлуманийн дар билгалден дешнаш	2	0	0	21.05	https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham
65	Шеран талламан болх	1	1	0	25.05	Шеран талламан болх (ГКР)
66	Глалаташ тлехъ болх. Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
67	Текст	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru
68	Шарахъ ламийнарг тлечлаглдар	1	0	0		
Программаин сахътийн йукъара терахъ		68	5			

**Нохчийн меттан поурочни планировани
3 класс**

№	Урокан тема.	Сахьтийн барам			Терахь	Электронни дешаран ресурс
		Сахьт	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1-амийнарг карладаккхар - 4с.						
1	Нохчийн мотт тӀекеренан мотт санна.	1	0	0	03.09	https://desharkho.ru/
2	Текст. Предложени. Дош	1	0	0	05.09	https://desharkho.ru/
3	Доларчу цӀерашкахь доккха элп йаздар	1	0	0	10.09	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
4	Цхьанаораман дешнаш	1	0	0	12.09	www.urok95.ru
Аьзнаш а, элпаш а - 14с.						
5	Аз а,элп а вовшех муха къаьста?	1	0	0	17.09	https://desharkho.ru/
6	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0	19.09	www.urok95.ru
7-8	Дош. ДешдакӀа. Дош сехьадаккхар	2	0	0	24.09	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
9	Деха а, доца а мукӀа аьзнаш	1	0	0	26.09	www.urok95.ru
10	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш	1	0	0	1.10	https://desharkho.ru/
11	Йалийнчу планна тӀе а тевжаш, «БухӀанан кӀорни» дийцарна изложени йазйар (Гаморан). АгӀо-28	1	0	0	3.10	
12	Шалхачу элпашца билгалдеш долу аьзнаш	1	0	0	8.10	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
13	Къасторан хьаьркаш	1	0	0	10.10	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
14	Доца шеконан мукӀа аьзнаш	1	0	0	15.10	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
15	Талламан диктант	1	1	0	17.10	1-чу чийрикан талламан болх
16	ГӀалаташ тӀехь болх. Доца шеконан мукӀа аьзнаш	1			22.10	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
17	Дешан чаккхенгахь – Н йаздар	1	0	0	24.10	https://desharkho.ru/
18	Дешан чаккхенгахь – Н йаздар	1	0	0	29.10	https://desharkho.ru/

Предложени-12с.						
19	Дийцаран а, хаттаран а предложенеш	1	0	0	12	www.urok95/ru
20	Айдаран предложени	1	0	0	14	www.urok95/ru
21	Тлечлаглдар	1	0	0	19	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
22	Подлежащи а, сказуеми а	1	0	0	21	www.urok95/ru
23	Подлежащи а, сказуеми а	1	0	0	26	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
24	Подлежащи а, сказуеми а	1	0	0	28	https://desharkho.ru/
25	Предложени а, дешнийн цхъаьнакхетарш	1	0	0	03.12	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
26	Предложени а, дешнийн цхъаьнакхетарш а	1	0	0	5	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
27	Предложения, дешнийн цхъаьнакхетарш а	1	0	0	10	www.urok95/ru
28	Текст	1	0	0	12	https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
29	Текст	1	0	0	17	https://desharkho.ru/
30	Талламан болх.	1	1	0	19	2-чу чийрикан талламан болх
Дешан хлоттам- 9 с.						
31	Глалаташ тлехъ болх бар. Орам	1	0	0	24	www.urok95/ru
32	Орамехъ шалха мукъаза элпаш йаздар	1	0	0	26	www.urok95/ru
33	Суьртан репродукцихула барта дийцар хлоттор. (Агlo 74, шардар 146)	1	0	0	14.01	
34	Чаккхе	1	0	0	16	https://desharkho.ru/
35	Дешан чаккхенга шала мукъаза элпаш йаздар	1	0	0	21	www.urok95/ru
36	Дешхълхе	1	0	1	23	www.urok95/ru
37	Дешхълхе а, дештlаьхъе а	1	0	0	28	https://ps95.ru/dikdosham/ru/
38	Суффикс	1	0	0	30	www.urok95/ru
39	Талламан болх. Тlерасхълйазйар	1	1	0	04.02	
Кълмелан дакъош-2 с.						
40	Кълмелан дакъош	1	0	0	6	www.urok95/ru
41	Кълмелан дакъош	1	0	0	11	www.urok95/ru
Цlердош-9 с.						

42-43	ЦӀердош	2	0	0	13 18	www.urok95/ru
44	Доккхачу элпаца йазден цӀердешнаш	1	0	0	20	https://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
45-46	ЦӀердешнийн терахьашца хийцадалар	2	0	0	25 25	www.urok95/ru
47	ЦӀердешнийн классаш	1	0	0	27	https://desharkho.ru/
48	ЦӀердешнийн классаш	1	0	0	04.03	https://ps95.ru/dikdos ham/ru/
49	ЦӀердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар)	1	0	0	6	www.urok95/ru
50	ЦӀердешнийн дожаршца хийцадалар. (легар)	1	0	0	13	https://desharkho.ru/
Билгалдош-5 с.						
51	Билгалдош	1	0	0	18	https://ps95.ru/dikdos ham/ru/
52	Дуьхьал маъӀна долу билгалдешнаш	1	0	0	25	www.urok95/ru
53	Орфографи темина талламан болх (тест)	1	1	0	27	3-чу чийрикан талламан болх
54	ГӀалаташ тӀехь болх. Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0	08.04	www.urok95/ru
55	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0	10	https://ps95.ru/dikdos ham/ru/
Хандош- 10с.						
56	Хандош	1	0	0	15	www.urok95/ru
57	Предложенехь хандашах сказуеми хилар	1	0	0	17	https://desharkho.ru/
58	Гергара а, дуьхь-дуьхьал маъӀнаш долу а хандешнаш	1	0	0	22	https://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
59	Хандешнийн хенашца хийцадалар	1	0	0	24	www.urok95/ru
60	Суьрте а хьожуш, «Бежехь» цӀе йолу йозанца дийцар хӀоттор. (АгӀо 162)	1	1		29	
61	Хандешнийн хенашца хийцадалар	1	0	0	06.05	https://desharkho.ru/
62	Хандешнийн хенашца хийцадалар	1	0	0	8	www.urok95/ru
63	Хандешан билгалза кеп	1	0	0	13	https://ps95.ru/nohchi yn-tezaurus/
64	Хандешнашца ЦА, МА нийсайаздар	1	0	0	15	https://ps95.ru/dikdos ham/ru/
65	Талламан болх	1	1	0	20	Шеран талламан болх (ГКР)
Шарахь 1амийнарг карладаккхар -3 с.						
66	ГӀалаташ тӀехь болх. Текст	1	0	0	22	www.urok95/ru
67	Дешан хӀоттам	1	0	0		https://desharkho.ru/

68	Къамелан дакъош	1	0	0		https://ps95.ru/nohchi-yn-tezaurus/
Программица сахътийн барам		68	5	1		

НОХЧИЙН МЕТТАН ПОУРОЧНИ ПЛАНИРОВАНИ

4 класс

№ п/ п	Урокан тема	Сахътийн барам			Терахъ	Электронни дешаран ресурс.
		Сахът	Талламан белхаш	Кхоллараллин белхаш		
1амийнарг карладаккхар -20с.						
1	Нохчийн мотт Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт санна.	1	0	0	03.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
2	Дош. Предложени. Текст	1	0	0	05.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
3	Текстийн тайпанаш	1	0	0	10.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
4	Аьзнаш а, элпаш а	1	0	0	12.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
5	Аьзнаш а, элпаш а Дешдакъа	1	0	0	17.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
6-7	Дешан х1оттам	2	0	0	19.09 24.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
8	Чолхе дешнаш	1	0	0	26.09	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

9	Дешхьалхенийн нийсайаздар. Дешхьалхе, дештгаьхье	1	0	0	01.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
10	Къасторан ь, ь хьаьркаш	1	0	0	03.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
11	Къамелан дакъош	1	0	0	08.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
12	Къамелан дакъош	1	0	0	10.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
13	Къамелан дакъош	1	0	0	15.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
14	Йалийнчу планаца «Шеран заманаш» Iаморан изложени йазйар. Аг1о 43	1	0	0	17.10	
15	Предложенин цхьанатайпа нара меженаш	1	0	0	22.10	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
16	Талламан болх	1	1	0	24.10	1-чу чийрикан талламан болх
17	Галаташ тIехь болх. Предложенин цхьанатайпанара меженаш	1	0	0	05.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
18	Предложенин цхьанатайпанара меженаш	1	0	0	07.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
19	Текст	1	0	0	12.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
20	Текст	1	0	0	19.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
	ЦIердош -16 с.					
21	ЦIердош	1	0	0	21.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

22	Цердешнийн дожарш. Церниг дожар	1	0	0	26.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
23	Доланиг дожар	1	0	0	28.11	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
24	Лург дожар	1	0	0	03.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
25	Дийриг дожар	1	0	0	05.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
26	Кочалниг дожар	1	0	0	10.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
27	Хотталург дожар	1	0	0	12.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
28	Меттигниг дожар	1	0	0	17.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
29	Дустург дожар	1	0	0	19.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
30	Цердешнийн легарш	1	0	0	24.12	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
31	Талламан диктант	1	1	0	26.12	2-чу чийрикан талламан болх
32	Галаташ тлехь болх. Цердешнийн легарш	1	0	0	14.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
33	Цердешнийн цхаллин терахь	1	0	0	16.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
34	Цердешнийн дукхаллин терахь	1	0	0	21.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
35	Барта дийцар «Ia». Суьртан репродукцихула текст хIоттор. (Aglo 73, шардар 137)	1	0	0	23.01	

36	Цердешнийн дукхаллин терахь	1	0	0	28.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
	Билгалдош-7 с.					
37	Билгалдош	1	0	0	30.01	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
38	Лааме а, лаамаза а билгалдешнаш	1	0	0	04.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
39	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар	1	0	0	06.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
40	Билгалдешнийн дожаршца хийцадалар	1	0	0	11.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
41	Билгалдешнийн хьалхара легар	1	0	0	13.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
42	Билгалдешнийн шолг1а легар	1	0	0	18.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
43	Билгалдешнех 1амийнарг т1еч1аг1дар	1	0	0	20.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
	Терахьдош -2 с.					
44	Терахьдош. Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0	25.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
45	Масаллин а, рог1аллин а терахьдешнаш	1	0	0	27.02	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
	Ц1ерметдош-4 с.					
46	Ц1ерметдош.	1	0	0	04.03	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/
47 - 48	Йаххыйн ц1ерметдешнаш.	2	0	0	06.03	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ ps95.ru/dikdosham/

49	Текстах пайда а оьцуш, изложени йазйар. (Аг1о 107, шардар 209)	1	0	1	11.03	
	Хандош -9 с.					
50	Хандош.	1	0	0	13.03	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
51	Хандешнийн хенашца хийцадалар.	1	0	0	18.03	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
52	Талламан болх	1	1	0	25.03	3-чу чийрикан талламан болх
53	Галаташ т1ехъ болх. Хандешан карара хан	1	0	0	27.03	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
54	Хандешан йахана хан	1	0	0	08.04	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
55	Хандешан йог1у хан	1	0	0	10.04	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
56	Хандешан билгалза кеп.	1	0	0	15.04	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
57	К. Маковскийн «Дог1анах девдда дог1у бераш» суьртан репродукцихула текст-суртх1оттор йазйар. (Аг1о 118)	1	0	1	17.04	
58	Хандешнашца ца,ма нийсайаздар.	1	0	0	22.04	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Чолхе предложени - 2 с.					
59	Чолхе предложени	1	0	0	24.04	https://desharkho.ru/https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
60	Чолхе предложени		0	0	29.04	https://desharkho.ru/

		1				https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
	Т1едерзар – 1					
61	Т1едерзар	1	0	0	06.05	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
1амийнарг карладаккхар – 7с.						
62	Предложени	1	0	0	08.05	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
63 - 64	Дешан х1оттам	2	0	0	13.05 15.05	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
65	Талламан диктант	1	1	0	20.05	Шеран талламан болх (ГКР)
66	Г1алаташна т1ехь болх бар. Къмелан дакъош	1	0	0	22.05	https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
67	Къамелан дакъош	1	0	0		https://desharkho.ru/ https://urok95.ru/ps95.ru/dikdosham/
68	Шарахь 1амийначун жам1 дар	1	0	0		
ПРОГРАММИЦА САХЪТИЙН БАРАМ		68	4	2		

Хьехаран-методикин латтор

Дешархочунна:

1. Нохчийн мотт. Белхан тетрадь. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
2. Учебник Э.Х.Солтаханов., И.Э.Солтаханов., С.Э.Эдилов., «Нохчийн мотт» 4класс. Соьлжа-Г1ала АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2022 ш.
3. Мациев А.Г. Нохчийн-оьрсийн словарь. (Чеченско-русский словарь). – Грозный: ФГУП «ИПК «Грозненский рабочий», 2010. – 656 с.

Хьехархочунна:

1. Эдилов С.Э. Ловзуш, Iема. Юьхьанцарчу классийн хьехархошна методически пособи. (Играя, учимся. Методическое пособие для учителей начальных классов). – Грозный: ГУП «Книжное издательство», 2007. – 430 с.
2. Эдилов С. Э. Изложени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 240 аг1о.
3. Эдилов С. Э. Сочинени йазйан Iамор. АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018. – 160 аг1о.

Хаамийн-ресурсийн латтор

1. Нохчийн меттан лексикин-семантикин тезаурус (Лексико-семантический тезаурус чеченского языка)//URL: <http://ps95.ru/nohchiyn-tezaurus>
2. Образовательный портал «Чеченская электронная школа» //URL: <https://desharkho.ru>
3. Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь. Дикдошам //URL: <https://ps95.ru/dikdosham/ru>